

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Fritidshemmet – Skolans skyltfönster

En studie om fritidshemmets funktion och dess möjligheter till verksamhetsutveckling

Niklas Voss
Ann-Katrin White

Inriktning/specialisering: LAU390

Handledare: Anna Klerfelt

Examinator: Pia Williams

Rapportnummer: HT13-2920-038

Abstract

Examensarbete inom Lärarprogrammet LP01

Titel: Fritidshemmet - Skolans skyltfönster. En studie om fritidshemmets funktion och dess möjligheter till verksamhetsutveckling.

Författare: Niklas Voss och Ann-Katrin White

Termin och år: HT - 2013

Kursansvarig institution: LAU390: Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap

Handledare: Anna Klerfelt

Examinator:

Rapportnummer:

Nyckelord: Fritidshemsverksamhet, heldagsomsorg, samarbete, skolutvecklingsverktyg, verksamhetsutveckling

Sammanfattning:

Vi har i denna studie undersökt hur fritidspedagoger och rektorer beskriver fritidshemmets funktion samt fritidspedagogens position i verksamheten. Vårt syfte med, och huvudfråga i studien är att skapa kunskap kring vilka verktyg som krävs för att driva verksamhetsutveckling i den integrerade heldagsomsorg, som fritidshem och skola gemensamt ska erbjuda barn. Studien bygger på dokumentanalys och datainsamlingen är genomförd med kvalitativa samtalsintervjuer. Respondenterna är fem yrkesverksamma rektorer och tre yrkesverksamma fritidspedagoger. Alla intervjuer genomfördes på respondenternas arbetsplatser. Resultaten visar att fritidshemmets funktion är att erbjuda barn trygghet, social träning och en meningsfull fritid. Undersökningen visar även att fritidspedagogens funktion är att ansvara för eftermiddagsverksamheten på fritidshemmet samt att fungera som en resurs under skolsamverkanstiden. Fritidspedagogerna uppger att det är problematiskt att erbjuda en meningsfull fritid då barngrupperna är för stora och att dokumentation, reflektion och planering inte hinns med så som verksamheten ser ut idag. Fritidspedagogerna önskar ett ökat samarbete och gemensam planering tillsammans med lärarna. Respondenterna skulle gärna se att huvudmannen hade en större insikt i vad fritidshemsverksamhet innebär. De verktyg som krävs för att driva verksamhetsutveckling i den integrerade heldagsomsorgen är bland annat att huvudman och rektor är insatta i verksamhetens utformning och att både lärare och fritidspedagoger erbjuds kompetensutveckling för att få en gemensam grund att stå på. Rektorer önskar att fritidspedagoger ska ta större initiativ för att utveckla verksamheten samt använda och synliggöra tillämpandet av läroplanen för barn, föräldrar, lärare, rektorer och samhället i stort. Vår studies betydelse för läraryrket är att synliggöra behovet av skolutveckling inom verksamheterna skola och fritidshem, så att dessa två kan integreras och bilda den helhet som fritidshem och skola ska vara.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	6
2. SYFTE OCH PROBLEMFÖRMULERING	7
3. BEGREPPSFÖRKLARING	7
4. TEORETISK ANKNYTNING	8
4.1 DET SOCIOKULTURELLA PERSPEKTIVET	8
4.2 KRITISK RATIONALISM SOM VETENSKAPSTEORI	9
4.3 SKOLUTVECKLINGSPERSPEKTIV	9
4.4 VAD ÄR SKOLUTVECKLING?	10
4.5 HUR SKER SKOLUTVECKLING?	10
4.6 VILKET SYFTE HAR SKOLUTVECKLING?	10
4.7 SKOLUTVECKLING FÖR FRITIDSPEDAGOGER	11
5. STYRDOKUMENTEN	12
5.1 SKOLLAGEN OCH FRITIDSHEMMET	12
5.2 FN:S KONVENTION OM BARNENS RÄTTIGHETER	12
5.3 LÄROPLANEN OCH FRITIDSHEMMET	13
5.4 ALLMÄNNA RÅD FÖR FRITIDSHEMMET	13
6. TIDIGARE FORSKNING	13
6.1 FRITIDSHEMMETS HISTORIA OCH FRAMVÄXT	13
6.2 LÄRANDE I FRITIDSHEM	14
6.3 VAD ÄR FRITIDSHEM?	15
6.4 SAMARBETE MELLAN GRUNDSKOLAN OCH FRITIDSHEM	15
6.5 TRYGGHETS- OCH RELATIONSSKAPANDE I FRITIDSHEM	16
6.6 SKOLINSPEKTIONENS RAPPORT OCH KRITIK 2010	16
6.7 SKOLINSPEKTIONENS RESULTAT 2013	18
6.7.1 <i>Det pedagogiska uppdraget</i>	18
6.7.2 <i>Miljön på fritidshemmen</i>	18
6.7.3 <i>Det pedagogiska ledarskapet</i>	19
7. METOD	19
7.1 VAL AV METOD	19
7.2 VAL AV RESPONDENTER	19
7.3 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT	20
7.4 RELIABILITET, VALIDITET, OCH GENERALISERBARHET	20
7.5 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	21
8. RESULTAT OCH ANALYS	21
8.1 FRITIDSHEMMETS FUNKTION	22
8.2 FRITIDSPEDAGOGENS POSITION	23
8.3 VERKTYG FÖR SKOLUTVECKLING	26
8.4 SKOLINSPEKTIONENS RAPPORT OCH RESULTAT	27
8.4.1 <i>Trygghet, lärande, normer och värden</i>	28
8.4.2 <i>Omsorgsambitioner</i>	30
8.4.3 <i>De äldre barnen "bjuds in med armbågen"</i>	31
8.4.4 <i>Ökad kunskap kring fritidshemmet</i>	32
8.4.5 <i>Planering, dokumentation och reflektion</i>	34
8.5 VÅRA VIKTIGASTE RESULTAT I KORTHET	36
9. DISKUSSION	37

9.1 VERKTYG FÖR UTVECKLING AV VERKSAMHETEN	37
9.2 SAMARBETE MELLAN SKOLA OCH FRITIDSHEM	40
9.3 HELA-BARNENS-DAG-TÄNK	41
9.4 SYNLIHGÖRANDET AV FRITIDSHEMMET	42
9.4.1 Skolans skyltfönster	43
9.5 FRAMTIDA FORSKNING	44
REFERENSER.....	45
BILAGOR	47
BILAGA 1 – FÖRFRÅGAN OM DELTAGANDE I VÅR STUDIE	47
BILAGA 2 – INFORMATION OM STUDIENS SYFTE OCH METOD SAMT RESPONDENTENS SAMTYCKE TILL DELTAGANDE I STUDIEN.....	48
BILAGA 3 – INTERVJUFRÅGOR TILL VÅRA RESPONDENTER	50

Förord

Vi vill börja med att rikta ett stort tack till alla de fritidspedagoger och rektorer som tog sig tid och deltog i vår studie. Utan Er hade denna uppsats aldrig kunnat ta form. Vi vill även tacka Göteborgs universitet för en givande lärarutbildning, samt vår handledare Anna Klerfelt, vars kompetens inom området fritidshemsverksamhet har varit till stor hjälp. Ett stort tack och många kramar riktar vi till våra familjer. De ska ha en stor eloge för att de stått ut med diverse sena kvällar, hårslitande, djupa suckar och euforiska glädjetjut som har ägt rum under den här perioden.

Vi vill främst tacka varandra för ett gott samarbete med många skratt. Vi har lagt oss till med nya vanor såsom kaffedrickande, fikapauser, intensivt internetanvändande med två laptops, en ipad och två iPhones igång samtidigt. Sidospåren har varit MÅNGA, då ingen av oss har hindrat den andre från att börja på något nytt, utan istället har vi båda blivit väldigt exalterade. Vi har även upptäckt vår gemensamma böjelse för att skapa Word-dokument till absurdum, så till den milda grad att vi till slut inte visste vilket dokument som innehöll vad. Note to self: Använd aldrig Google Docs igen och drick aldrig mer än två koppar kaffe före klockan 15.00!

Med dessa ord hoppas vi att Ni ska finna vår studie intressant och användbar för framtida forskning.

Tack!

1. Inledning

Vår väg till att bli utbildade lärare har visat oss vikten av att synliggöra olika tankesätt, för att på detta sätt kunna reflektera och utvecklas i vår profession. Dysthe (2003) beskriver det sociokulturella perspektivet utifrån Vygotskijs tankar kring lärande, samspel och utveckling. Detta tolkar vi som att skillnader i tankesätt möjliggör och utmanar vårt sätt att tänka kring omvärlden som en arena för lärande. Denna förståelse färgar oss och lyfter vår förståelse för hur viktigt det sociala samspelet är för både barn och vuxna.

Vår utgångspunkt i studien är att rektorer och fritidspedagoger har skilda inställningar och förväntningar på fritidshemmets funktion för barns lärande och utveckling. Denna utgångspunkt har vuxit fram genom att vi under vår utbildning läst, samtalat, diskuterat och tagit del av andras erfarenheter av fritidshemmet. Bilden som målats upp för oss är den att fritidshemmet står utanför det formella, legitima lärandet i skolan. Vi ställer oss undrande till varför fritidshemmen inte är prioriterade inom skolvärlden, trots att Skolinspektionen år efter år påpekat hur viktigt fritidshemmet är för barns och ungas kamratskapande och lärande. Skolverket (1999) skriver i sin rapport att de flesta studier som gjorts under 1990-talet är överens om att ”samarbetet mellan fritidshem och skola gäller skoltiden och inte fritidshemstiden före och efter skoldagen. Det är alltså i första hand en förstärkning av skolans resurser som sker” (s. 56). Det framkommer även att integreringen mellan skolan och fritidshemmet har resulterat i ett utnyttjande av fritidspedagoger som resurslärare, vikarier och i vissa fall även klasslärare. I Skolinspektionen (2010b) återkommer denna problematik och man kan återigen läsa hur pedagogerna i vissa fritidshem fokuserar på skoltiden i första hand. Det står att ”personalen, särskilt de pedagogiskt utbildade, lägger ofta mycket kraft på tjänstgöringen i skolan och tenderar att släppa de pedagogiska ambitionerna för fritidshemmet” (s. 3). Pihlgren och Rohlin (2011) tar upp aspekten av att det i den alltmer komplexa och föränderliga värld som vi lever i ställs högre krav på integreringen av skola och fritidshem. Detta innebär, enligt författarna, att professioner i dessa båda verksamheter måste både granska och diskutera sin syn på barns och ungas lärande, så att de kan finna en gemensam grund att utgå från. Dessa ovanstående tankar väckte ett intresse hos oss för att skapa kunskap kring hur man skulle kunna utveckla fritidshemsverksamheten.

Folkesson, Lendahls Rosendahl, Längsjö och Rönnermann (2004) tar upp fyra faser i processen att driva skolutveckling – initieringsfasen, implementeringsfasen, institutionaliseringsfasen och parallellt med dessa löper spridningsfasen. All skolutveckling ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, detta är en förutsättning för att skolan ska kunna utvecklas. Forskningsfrågor man ställer sig inom detta område handlar bland annat om vilka verktyg lärare, pedagoger, rektorer och huvudman kan tänkas behöva för att förbättra verksamhetens organisation i syfte att stötta barns lärande. Eftersom skolutvecklingsfrågor är något som ligger på varje enskild skola och är en del av den nationella styrningen för verksamheterna, så innebär detta att både lärare och skolledare har ett ansvar för att detta skall ske. Vi anser att det är viktigt att verksamhets- och skolutveckling inom fritidshemsverksamheten sker. Detta för att lärare och pedagoger på bästa sätt skall kunna stötta barnen i deras lärande och utveckling och för att barnen skall uppleva vistelsen på fritidshemmet som trygg och meningsfull. Vår förhoppning är att denna studie sår ett frö för verksamhetsutveckling genom att vi lyfter variationer i synsätt på hur verksamheten tolkas av våra respondenter. Detta skulle kunna möjliggöra att vår studie kan komma att användas i initieringsfasen för framtida skolutveckling inom fritidshemsverksamhet i Sverige.

2. Syfte och problemformulering

Vi är intresserade av att synliggöra och jämföra vilken syn rektorer och fritidspedagoger har på fritidshemmet och dess pedagogiska syfte. Intressanta faktorer som vi ville titta på var vilka variationer som var märkbara och hur gällande styrdokument implementeras och tillämpas i verksamheten och i dess dagliga aktiviteter. Vi anser att det finns en kunskapslucka att fylla inom detta område, vilket vi förankrar i Klerfelt och Haglund (2011) som skriver att "tyvärr har forskningen hittills inte nämnvärt studerat hur den innehållsliga verksamheten förändrats då förutsättningarna för att bedriva fritidsverksamhet kommit att ändras" (s. 7).

Syftet med studien är att skapa kunskap kring vilka verktyg som krävs för att driva verksamhetsutveckling i den integrerade heldagsomsorg som fritidshem och skola gemensamt ska erbjuda barn. De frågeställningar vi utgår från i studien är:

- Hur beskriver fritidspedagoger respektive rektorer fritidshemmets funktion?
- Hur beskriver fritidspedagoger respektive rektorer fritidspedagogers position i heldagsomsorgen?
- Vilka verktyg identifierar rektorer respektive fritidspedagoger som användbara för att driva utveckling av verksamheten?

3. Begreppsförklaring

Här kommer vi att förtydliga ett antal begrepp för läsaren som denne kommer att stöta på under sin läsning av vår rapport. Begreppen förklaras utifrån vår tolkning av dem och några begrepp förklaras ytterligare med hjälp av Svenska Akademiens Ordlista.

Skola - I svenska akademiens ordlista står det att ordet, som verb, betyder *utbilda*.

Vi har valt att använda ordet skola som helhetsbegrepp för fritidshemsverksamheten och den obligatoriska skolan där läroplanens alla skolämnen ingår.

Fritidshem: Enligt skollagen är fritidshemmet en frivillig verksamhet och en plats för att stötta elevers lärande och utveckling samt att barn ska erbjudas en meningsfull fritid. Fritidshemmet ska komplettera skolan, förskoleklassen samt möjliggöra för vårdnadshavare att arbeta eller studera. Skollagen framhåller att fritidshemmet är utbildning (SFS 2010:800).

Fritidshemspedagogik: Det som utmärker fritidshemspedagogiken är att det informella och formella lärandet går hand i hand och att man utgår från situationerna för att möjliggöra lärande. Ett annat sätt att definiera fritidshemspedagogik är att det är upplevelsebaserat lärande där barnen får möjlighet att använda alla sina sinnen i lärandesituationer. Fritidshemsverksamheten syftar till att stötta barns sociala kompetenser genom lek och estetik.

Skolbarnomsorg: Den plats där barn mellan 6-13 år vistas då vårdnadshavarna är i behov av detta.

Skolsamverkan: Är den tid då fritidspedagogen är schemalagd i den obligatoriska skolundervisningen tillsammans med lärare.

Skolutveckling: Då all skolutveckling ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, så behöver skolan utvecklas. Inom detta område ställer man sig frågor som: Vilka verktyg behöver lärare för handlingar och analys i praktiken för att förbättra verksamhetens organisation i syfte att stötta barns lärande? Skolutvecklingsfrågor är något som ligger på varje enskild skola och är en del av den nationella styrningen för verksamheterna, detta innebär att både lärare och skolledare har ett ansvar för att detta skall ske.

Huvudman: Utvecklingsenheten i kommunen, samt barn- och ungdomsnämnden och kommunpolitiker

Taktisk agenda: Det är ett internt dokument för pedagoger och lärare som benämns som det *inre utvecklingsarbetet*. Dess funktion är att ge en tydlig struktur över vad och hur man vill arbeta i verksamheten. Den utgår bland annat från föregående läsårs nulägesanalys samt kvalitetsredovisning. Inom den taktiska agendan ingår även det som kommunen benämner som *Rundan* och är det verktyg som rektorer/förskolechefer använder sig av då det gör verksamhetsbesök. Då *Rundan* görs granskas speciellt fyra områden: lärandemiljöer, pedagogernas kunskapssyn, bedömning och dokumentation, ansvar och inflytande.

Nulägesanalys: En nulägesanalys ger en bild av verksamheten som den ser ut vid tidpunkten då analysen görs. I analysen går rektorer, lärare och fritidspedagoger igenom olika delar av verksamheten som lärandemiljön, kunskapssyn, bedömning och dokumentation, ansvar och inflytande. De tittar på de genomförda insatserna som har gjorts under verksamhetsåret och reflekterar över vad hände, varför det hände och hur resultatet blev. I nulägesanalysen skriver pedagogerna in vilka utvecklingsområden som ska bearbetas under året som kommer.

4. Teoretisk anknytning

I detta avsnitt presenterar vi våra teoretiska utgångspunkter som vi utgår från och motiverar varför vi valt dem. Vi avslutar detta kapitel med att förankra varför vi valt dessa teorier samt hur dessa är relevanta för vår studie.

4.1 Det sociokulturella perspektivet

Vi har valt att utgå från det sociokulturella perspektivet i vår studie eftersom vi anser i likhet med Lev S. Vygotskij (1896-1934) att utveckling och lärande sker genom kommunikation och samspel mellan människor.

Dysthe och Igländ (2003) skriver om den ryske utvecklingspsykologen Vygotskij och hans grundtanke kring människans lärande och utveckling. De framhåller att Vygotskij såg människans utveckling i ett helhetsperspektiv, vilket innebar att han såg människans tankar och känslor som varandras förutsättningar och att lärande sker i samspel med omgivningen. Vygotskij menade, skriver Dysthe och Igländ, att barnet behöver en mångfald av varierande erfarenheter för att kunna ta till sig, jämföra och associera till tidigare erfarenheter och att det är just i dessa kopplingar som lärande uppstår. Författarna poängterar att Vygotskij ser på lärarens roll som den som lyfter fram lärmiljön samtidigt som denne ska handleda barnet så att ett ömsesidigt meningsskapande sker. Detta går enligt oss att appropriera på verksamhetsutvecklingens fyra faser, eftersom dessa innebär; kommunikation, samarbete, förståelse och utveckling. Dysthe (2003) menar att det sociokulturella teoriperspektivet inom inlärningsspektrat innebär att lärande och relationer går hand i hand.

Språklig kommunikation och samspel är grunden. Det är en kunskapssyn där grundtanken är att människan lär och utvecklas i samspel med omgivningen. Hon menar att motivation och

situationer som stimulerar till aktivt deltagande är viktigt, vilket även styr graden av inläring. Samspelet och tillhörigheten till gruppen ska göra så att individen känner sig accepterad och sedd och en god inbjudande läromiljö är avgörande för att vilja lära sig. Detta leder till, menar Dysthe, att barnet ”känner sig uppskattad både som någon som *kan* något och som någon som *kan betyda något* för andra” (s. 38). Här påpekar Dysthe att ”interaktionen med andra i lärmiljön är avgörande både för vad som lärs och hur det lärs” (s. 44). Lärande, hävdar Dysthe, är situationsbundet och därför är det viktigt att pedagogen förstår vilka faktorer som uppmuntrar till lärande.

4.2 Kritisk rationalism som vetenskapsteori

Vi har även valt att utgå från filosofen Poppers resonemang kring vetenskaplig forskning. Detta tankesätt använder vi som ett analytiskt redskap och tar stöd i detta i vår diskussion, eftersom vi anser att vi i vår studie bör ställa oss kritiska till de resultat som synliggörs.

Gilje och Grimen (2007) skriver att kärnan i vetenskapsfilosofens Karl R. Popper tankar kring forskning är att ”mänsklig kunskap är aldrig något slutgiltigt och absolut säkert. Ingen vetenskaplig teori är helig och står utanför kritik ... vi närmar oss sanningen genom att eliminera felaktiga teorier” (s. 79). Popper menade att människans rationalitet visar sig genom att vi har förmågan att vara kritiska till våra egna och andras tolkningar av en viss sak. Poppers etiska ställningstaganden kring teori och betydelsen av kritisk rannsakan innebär här att vi i vår studie redan erkänner att vi kan ha fel, att vi bär på en viss okunskap och att vi kan ha tolkat våra intervjuresultat tokigt, sett från läsarens sida. I och med detta menar vi att vår studie är en förutsättning för att vi alla ska kunna lära oss något kring fritidshemmet och dess position i skolans värld. Vi menar, att fokuserar och forskar man om och kring fritidshemmet, så synliggörs dess kärna och dess pedagogiska nytta för våra barn och unga. Det som ni läsare ska uppmärksammas på är att vår studie ej i det närmaste avspeglar verkligheten runt om i Sverige, utan vi har bara lyckats skrapa på ytan.

Vi måste alla vara på det klara med att vi som studenter har en förförståelse med oss i vårt bagage som gör att vi tolkar vår omgivning på olika sätt, men då vi är medvetna om detta så har vi även möjlighet att revidera vårt sätt att se och tänka kring fritidshemmet. Gilje och Grimen skriver att detta kanske är vad Neurath menade med sin analogi av ett skepp på öppet hav när denne uttryckte att ”vi kan inte bygga om hela skeppet samtidigt som det befinner sig på öppna havet. Vi kan byta ut några plankor här och där men vi måste hela tiden se till att skeppet håller sig flytande medan det byggs om” (s. 184).

4.3 Skolutvecklingsperspektiv

Vi har valt att utgå från ett skolutvecklingsperspektiv då vi genomfört vår studie, eftersom vi anser att det behövs mer utveckling inom området fritidshem, vilket vi förankrar i Skolinspektionens rapport (2010a) där Skolinspektionen framhåller en rad områden som behöver ses över. Folkesson et al. (2004) beskriver olika strategier för kompetensutveckling. De menar att det är viktigt att förstå att det är ett uppdrag för hela verksamhetens personal. Att ha ett yrkesspråk som alla är införstådda i samt att det fungerar att använda då man vill tydliggöra sitt pedagogiska arbete är också det en viktig del i uppstarten av ett projekt. Författarna menar att skolutvecklingsprojekt är fyllda av dilemman och det kan vara svårt att gå vidare utan handledning och gott ledarskap.

4.4 Vad är skolutveckling?

Skolutveckling är ett förändringsarbete som fyller ett behov hos antingen lärarna, eleverna eller ledningen på skolan. Folkesson et al. (2004) beskriver de fyra faser som bör följas vid uppstarten av ett förändringsarbete. Initieringsfasen - där lärarna ska ges förståelsen om vad som ska göras och varför det görs. Här kan studiebesök, litteraturseminarier och konsult hjälp fylla en funktion att lyfta och synliggöra det behov man vill kartlägga. Författarna menar att denna fas kan ta upp till 2 år innan de flesta är med på banan. Därefter startar implementeringsfasen, då rektorer, lärare och pedagoger prövar och använder det nya man lärt sig. Här byter man erfarenheter i arbetslaget och det är också här som motståndarna till skolutvecklingen ofta gör sig hörda. Under fasen prövar man, reflekterar och analyserar vad, hur och varför det blev som det blev. Sedan kommer institutionaliseringsfasen där det som testats ska fungera rutinmässigt och bli en naturlig del av det vardagliga arbetet med barnen. Här krävs det att man inte ger upp, då denna fas kan ta upp till sex år innan alla förändringar har gjorts och det börjar löpa på i alla led av organisationen. Parallellt med dessa tre faser försiggår spridningsfasen där sådant som fungerat bra sprids till andra skolor för ytterligare respons och reflektion. Hargreaves (2004) forskar i sociologi och tar upp aspekten av att förändring inom en verksamhet bör starta hos lärarlaget och ej som i de flesta fall toppstyrt från rektor eller ledning. Han skriver "... self-initiated change, in contrast, evokes enthusiastic and effusive emotional responses from teachers who become energized and motivated..." (s. 304). Här menar han att en verksamhetsutveckling som startar utifrån ett behov i den aktuella verksamheten där lärarna arbetar, oftare sker med positivitet och kämparanda, istället för den negativa klang som en toppstyrd ej autentisk förankrad verksamhetsutveckling ger.

4.5 Hur sker skolutveckling?

Folkesson et al. (2004) menar att skolutveckling sker genom självreflektioner, förståelse, handlingsberedskap och vetskap om fenomenet samt genom dialoger, analyser, diskussioner och praktiskt genomförande. Författarna menar att all skolutveckling genom tiderna har syftat till att tänka och handla på nya sätt.

Lärare skulle få nya kunskaper för att de därmed skulle kunna förbättra utövandet av läraryrket och anpassa undervisningen till nya förhållanden och samhällskrav. Samhällets styrning av skolan har på så sätt ofta skett utifrån och uppifrån. Läroplaner och läromedel med nya pedagogiska idéer har syftat till att styra utveckling. (Folkesson et al., 2004, s.111)

På frågan varför skolan trots detta har förändrats så långsamt i förhållande till samhällets utveckling, skriver författarna att det finns flera troliga orsaker till detta. Forskarna skriver även att skolutveckling borde förankras och starta från botten det vill säga hos pedagogerna och utgå från ett autentiskt problem som behöver lösas, istället för ett toppstyrt dilemma. Det bästa för skolutveckling borde enligt författarna vara att verksamhetsförankra utvecklingsprojektet.

4.6 Vilket syfte har skolutveckling?

Folkesson et al. (2004) refererar till Liedman (2001) som menar att det är i interaktion och dialog med andra som kunskap och lärande sker och att det gäller att vara öppen för varandras frågor, varandras synsätt och infallsvinklar samt ta del av dessa nya sätt att förstå omvärlden på som i sin tur leder till att nya frågor uppstår. Folkesson et al. menar att det i dag inte går att bli färdig lärare bara genom att utbilda sig, yrket kräver så mycket mer av lärare idag. De

skriver att "samhället förändras snabbt och därmed kraven på vad eleverna behöver lära för att kunna möta de krav de kommer att ställas inför i sitt liv efter skolan" (s. 10). Det framkommer att det är ett livslångt lärande för både elever och pedagoger som ska ske och detta förutsätter alltså att skolutveckling och kompetensutveckling måste ske. Visst kan inspiration för förändring komma utifrån och "idéer kan födas via studiebesök och litteraturstudier. Men förmågan och kraften att genomföra förändringar som behövs och består finns endast hos de verksamma pedagogerna själva" (s. 144). Folkesson et al. accentuerar den pedagogiska ledningens avgörande roll för att skolutvecklingsprojekt ska skrida framåt och till det behövs kraft så att man inte stannar kvar och nöjer sig med sådant som redan fungerat på skolan. Det är ledningens roll att stötta lärarna så att de ser möjligheter med projektet. Forskarna avslutar med att påpeka hur viktigt det är att tro på lärare och deras kompetens, deras erfarenhet samt deras vilja att förändra och utveckla sin egen profession.

4.7 Skolutveckling för fritidspedagoger

Folkesson et al. (2004) framhåller att för att skolutveckling ska kunna ske måste det finnas möjlighet för pedagogerna att reflektera över den egna verksamheten, samt deras egen roll i verksamheten. Författarna framhåller att flera studier dock har visat att det är väldigt svårt att kritiskt granska den verksamhet man själv är involverad i. Detta på grund av olika skäl såsom brist på tillfällen och tid, men också på grund av kognitiva hinder. Med kognitiva hinder menar man olika känslor som kan sätta stopp för att granska sin egen verksamhet eller roll i verksamheten, det kan till exempel vara nervositet eller en rädsla för att misslyckas. De tar även upp frågan kring hur reflektion stimuleras i skolutvecklingssammanhang och skriver att god vilja och ambition inte räcker till. Det är viktigt att få olika former av stöd, såsom tillfällen avsatta för reflektion, trygghet och tid. Det är också viktigt att få tillgång till någon som uppmuntrar till reflektion och som förväntar sig återkommande återkopplingar och ser detta som en självklar del i en professionell verksamhet. Vidare tar Folkesson et al. även upp vikten av rektorns roll i skolutvecklingsarbete. De påpekar att det inte råder några tvivel om att rektorns ledarskap och både krav och stöd från rektorn är av största vikt för att kunna utveckla verksamheten. Forskarna menar också att ett samarbete mellan pedagoger och skolledare är mest gynnsamt för verksamhetens självförnyelse och problemlösande. Det är ett välkänt problem är att rektorer känner sig klämda mellan krav både från grupper inom verksamheten, men också från olika nivåer inom organisationen. Detta i sig leder till att rektorer måste prioritera sina arbetsuppgifter och ofta väger krav som kommer från en högre nivå tyngre och de saker som både rektorer och pedagoger lyfter som viktigt för utvecklingsarbete är tid att få tänka, reflektera och samtala. Dessa saker för det egna lärandet framåt, menar författarna.

Vi anser att det sociokulturella perspektivet, den kritiska rationalismen och skolutvecklingsperspektivet knyter an till vår studie samt vårt syfte och frågeställningar på så vis att all skolutveckling, enligt oss, enbart kan komma att ske då kommunikation och samspel äger rum. Vi anser även att det är viktigt att ställa sig kritisk till sina egna och andras tankar kring skolutveckling samt verksamhetens pedagogiska syfte genom att lyfta frågorna vad/hur/varför i sin verksamhetsplanering. Vi använder oss därför av den kritiska rationalismen som tankestötta i vår diskussion.

5. Styrdokumentet

I detta avsnitt kommer vi att redogöra för de styrdokument som skolans personal ska utgå från när de planerar och bedriver sin verksamhet. Här har vi gjort ett medvetet val att endast i stora drag redogöra för styrdokumentets viktigaste aspekter. I avsnitten ”Resultat och analys” samt ”Diskussion” stärker vi dock våra erfarenheter och vunna insikter med excerpt från Skollag, läroplan (Lgr11) och Allmänna råd.

5.1 Skollagen och fritidshemmet

Skollagen (SFS 2010:800) beslutas av riksdagen och innehåller grundläggande bestämmelser för skolan och förskolan. Kapitel 14 behandlar fritidshemmet mer specifikt och Skollagen framhåller att vistelsen på fritidshemmet är utbildning.

Skollagen anger att fritidshemmets uppgift är att komplettera skolan och se till att eleverna erbjuds rekreation och en meningsfull fritid. Fritidshemmet skall stödja och främja elevernas utveckling och lärande. Utbildningen i verksamheten skall utgå från en helhetssyn på eleverna och ha elevernas behov som utgångspunkt. Det skall inom fritidsverksamheten finnas personal med rätt utbildning för att säkerställa att elevernas utveckling och lärande främjas. Elevgrupperna skall vara av lämplig storlek och lokalerna skall vara anpassade för ändamålet. Enligt Skollagen skall eleverna även i övrigt erbjudas en god miljö och de elever som behöver särskilt stöd i sin utveckling skall erhålla detta. Elever skall, enligt lagen, erbjudas plats på fritidshem fram till och med vårterminen då eleven fyller 13 år.

5.2 FN:s konvention om barnens rättigheter

Förenta Nationernas konvention om barnens rättigheter, eller FN:s barnkonvention som den ofta kallas i folkmun, antogs den 20 november 1989 av FN:s generalförsamling. Syftet med barnkonventionen är ge alla barn rätt att behandlas med respekt och komma till tals, oavsett bakgrund. Konventionen accentuerar vikten av att barnens bästa sätts i det främsta rummet i alla beslut och åtgärder som rör barn och definitionen av ”barn” är alla människor under 18 år. Konventionen innehåller 54 artiklar, varav 41 är sakartiklar som slår fast vilka rättigheter varje barn skall ha och dessa bör läsas som en helhet. Bland artiklarna finns det fyra huvudprinciper som skall användas som styrande ”glasögon” när man läser de övriga artiklarna. Dessa fyra huvudprinciper är:

- Artikel 2 - handlar om att alla barn har samma rättigheter och lika värde och ingen får diskrimineras.
- Artikel 3 - handlar om att barnets bästa skall komma i första hand vid alla beslut som rör barn. Detta ska politiker, myndigheter och domstolar alltid ha i åtanke.
- Artikel 6 - handlar om alla barns rätt till liv, överlevnad och utveckling. Här tar man även upp vikten av trygghet, kärlek, mat, sjukvård, ett hem, möjlighet att leka och att gå i skolan.
- Artikel 12 - handlar om att varje barn har rätt att uttrycka sin mening och höras i alla frågor som rör henne/honom. Barnets åsikt ska beaktas i förhållande till barnets ålder och mognad.

FN:s konvention om barnens rättigheter är en del av den internationella folkrätten. Detta innebär att de stater som har antagit barnkonventionen är skyldiga att göra sitt yttersta för att se till att artiklarna i konventionen efterlevs. Vi anser att all personal inom skolans värld bör

sätta barns bästa i första rummet vid de förändringar som de planerar för och strävar efter. Barnkonventionens alla delar bör, enligt oss, vara en del av det fundament som skolutveckling inom fritidshemsverksamheten ska byggas på.

5.3 Läroplanen och fritidshemmet

Skolans värdegrund, uppdrag, mål, riktlinjer och kursplaner är förordningar som fastställts av regeringen. Kunskapskraven för grundskolan är myndighetsföreskrifter som fastställts av Skolverket (2011).

Fritidshemmet skall, i den mån det är möjligt, tillämpa Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr11). Läroplanen markerar vikten av skolans uppdrag, att främja barnens harmoniska utveckling. I den uttrycks tydligt att varje lärare i skolan har ett eget ansvar att utveckla samarbetet med förskoleklass, skola och fritidshem. Ömsesidiga möten mellan de pedagogiska synsätten i dessa verksamheter kan berika barns och ungdomars lärande och utveckling och det är läraren och rektorn som enligt Skolverket (2011) skall se till att ett sådana möten och samarbeten sker.

5.4 Allmänna råd för fritidshemmet

De Allmänna råden är rekommendationer från Skolverket (2007) som skola och fritidshem bör använda som riktlinjer för hur lagar, författningar, förordningar och föreskrifter skulle kunna tillämpas. Ett allmänt råd utgår från en författning och anger hur man kan eller bör handla. Avsikten är att stödja tolkningen av styrdokumentet både på kommunal nivå och verksamhetsnivå, samt att påverka utbildningen i en viss riktning och att främja en enhetlig tillämpning av lagarna.

De Allmänna råden för fritidshem har en tydlig anknytning till läroplanen, men tyngdpunkten ligger på fritidshemmets uppdrag som det är formulerat i Skollagen. Utöver uppdragen att erbjuda barnen meningsfull fritid och stöd för deras utveckling, så ska verksamheten även säkerställa att barnen känner att de är delaktiga och har möjlighet att påverka verksamheten. De Allmänna råden tar även avstamp i det barnperspektiv som omfattas av FN:s Barnkonvention.

6. Tidigare forskning

I detta kapitel presenteras litteratur och tidigare forskning som vi anser vara betydelsefull för läsarens förståelse kring fritidshemmets framväxt och funktion.

6.1 Fritidshemmets historia och framväxt

Rohlin (2012) beskriver de tre olika tidsperioderna där fritidshemmets funnits med som en arena för barns utveckling och lärande. Under 1800-talet fanns det arbetsstugor/ eftermiddagshem där barnen vistades då föräldrarna arbetade. Här såg man verksamheten främst som undervisning och en plats för social fostran för de lägre stående arbetarbarnen. De skulle bli "normaliserade" så att de bättre passade in på samhällets bild av den perfekta medborgaren. Mellan åren 1940-1970 växte eftermiddagshem, klubbar samt fritidshem fram. Socialstyrelsen tog då över verksamheterna och fokus riktades på barns sociala utveckling och inläring. Under den här perioden såg staten på barns eftermiddagshem som en rekreationsplats samt en plats där de kunde få hjälp med läxorna. Rohlin skriver att "avkopplingen och vilan var en chimär. Tiden efter skolan, de fria sysselsättningarna, förenades med en kontroll över barnens läxläsning. Därmed länkades i konkret mening

eftermiddagshemmens verksamhet till skolans fostrande roll och funktion” (s. 124). Detta tolkar vi som att författaren menar att rekreationsplatsen som det pratades så gott om, ej existerade i verkligheten.

Under 1960-talet startade den första grundutbildningen till fritidspedagog och då fick eftermiddagshemmen även sitt “nya” namn fritidshem. Rohlin skriver att i det Pedagogiska programmet för fritidshem 1988 så hade definitionen av verksamheten på fritidshemmet förändrats till att fritidshemmet inte var skola och vice versa. “Barns fritid definierades som den tid då de inte var bundna av skolan lektionstider eller av det arbete med hemuppgifter som ingick i skolans arbete” (s. 127). Här menar Rohlin att den naturliga länken till skolans arbete som funnits innan försvann och barns fritid och deras vistelse på fritidshemmet blev den tiden, då skolans mer styrda värld skulle hållas på avstånd.

På 1990-talets mitt kom det regeringsförslag som skulle vända upp och ned på fritidshemsverksamheten. I detta förslag slogs det fast att förskola, skola och skolbarnsomsorg skulle integreras för att på så sätt skapa en helhet i barnens lärande och utveckling. Helhetsbegreppet förankrades, och från och med då tog Skolverket över ansvaret för verksamheten. Fokus blev därifrån en helhetssyn genom att skola och fritidshem skulle samverka kring barns lärande och sociala utveckling.

I början av 2000-talet kom Skolverkets rapport (1999) där man var kritisk till utvecklingen inom fritidshemmets verksamhet. I den konstaterades att barngrupperna bara blev större och större samt att personalstyrkan minskade. Kritiken handlade även om att fritidspedagogerna allt mer arbetade i skolan med undervisningen. Även Lärarförbundet (2010) påpekar att barngrupperna fördubblats i storlek sedan 1990-talet, medan andelen fritidspedagoger har minskat.

6.2 Lärande i fritidshem

Pihlgren (2011) tar upp aspekten av att styrdokumentet menar att fritidshemmet har ett informellt lärande snarare än ett formellt lärande, vilket skolan använder sig av. Det informella lärandet, skriver hon, ses inte som att det kan innefatta undervisning trots att det står i läroplan och Skollag att fritidshemmet ska stödja barnens lärande i skolan. Pihlgren tar även upp olika syn på lärande i fritidshemmet genom tiderna. Hon påpekar även hur begreppet undervisning inte används i de Allmänna råden (2007) om hur verksamheten ska bedrivas, utan istället används begreppet lärande. Pihlgren (2011) menar att genom att se barnets lärande och utveckling som en helhet, ges fritidshemmet en starkare roll för att tillsammans med skolan stödja barnets lärande under hela dess vistelse där. Hon skriver att “här kan fritidshemmet ses som en didaktisk styrka, eftersom det förlänger lärandetiden och kan ge barn möjligheter att lära utifrån sina egna förutsättningar” (s. 4). Här skapas, enligt Pihlgren (2011), alltså en ny syn på barns/elevers lärande inom fritidshemmet. Man kan se en återkoppling till de så kallade “arbetsstugor” som fanns på 1980-talet där helhetssynen på skola och fritidshem var målsättningen. Även Jensen (2011) skriver om lärande på fritidshem och framhåller vikten av att forskare och de verksamma i fritidshemsverksamheten visar upp det lärande som sker. Vanligt är att fritidshemmet visar upp sin verksamhet genom kvalitetsredovisningar. Hjalmarsson (2011) poängterar däremot efter en genomgång av tidigare forskning kring fritidshem utgiven av Skolverket, att kravet på att visa upp verksamheten genom kvalitetsredovisningar har försvunnit från Skollagen. Hon skriver dock att personalen ändå skall dokumentera sitt systematiska kvalitetsarbete.

6.3 Vad är fritidshem?

Rohlin (2012) skriver, i enlighet med Skolverket (2011) och Skollagen (SFS 800:2010), att fritidshemmets uppgift handlar om lärande, meningsfull fritid, rekreation och utveckling. Rohlin framhåller att fritidshemmets kärna är ”- en annan möjlig ingång för förståelse och kunskap av såväl skolämnen som utvecklingsfrågor” (s. 205). Pihlgren (2011) menar att fritidshemmet i grunden finns till för att föräldrar och vårdnadshavare behöver omsorg under de tider de själva inte kan ta hand om sina barn. Ihrskog (2011) menar att fritidshemmet hjälper till att stödja barns kamratskapande, deras relationer till varandra och deras identitetsskapande tillsammans med jämnåriga. Alexandersson (2011) forskar om styrnings- och kunskapsprocesser inom utbildningsväsendet. Han påpekar att vistelsen på fritidshemmet ska vara utbildning och här tar han avstamp i Skollagen (SFS 2010:800). Han diskuterar även bildningsprocessen som börjar i det okända och går vidare mot det bekanta.

6.4 Samarbete mellan grundskolan och fritidshem

Hippinen (2011) skriver att under 1990-talet så bestämdes det att fritidshemmet skulle integreras med skolan eftersom det skulle underlätta och spara pengar i kommunerna både lokal- och personalmässigt. Hon skriver att ”det pedagogiska syftet var att barnens utveckling och inläring skulle underlättas och att barnens behov av helhet, kontinuitet och trygghet skulle bli bättre tillgodosedda” (s. 34). Det bildades lärarlag med en förhoppning om att alla skulle kunna bidra lika mycket till barnens lärande och utveckling. Kontentan av den forskning som gjordes under senare hälften av 1990-talet var den att lärare och fritidspedagoger hade svårt att samarbeta. Ofta berodde detta på att de hade olika föreställningar om den pedagogiska verksamhetens upplägg och mål. Detta behandlas även av Klerfelt och Haglund (2011) som tar upp skillnaderna i lärares och fritidspedagogers syn på hur undervisning och lärande bör ske. Andersson (2013) som har studerat fritidspedagogers yrkesroll, skriver att tyngdpunkten i dessa två olika lärarutbildningar skiljer sig åt. Andersson poängterar att ”begrepp som elev, undervisning och lektion har inte använts i fritidshemmet tidigare” (s. 165). Här förklarar hon dock att nya förordningar i Skollag och läroplan leder till att dessa termer även kommer att börja införlivas i fritidshemmet. Vidare skriver hon ”istället har lek, vardagslärande, utveckling, kamratskap och frivillighet använts i talet om fritidshemmet” (s. 165). Här menar Andersson att detta har bidragit till att fritidspedagogers arbete i fritidshem ses som ”otydligt” i jämförelse med lärarnas.

Larsson (2011) skriver om hur viktig fritidspedagogiken är för att alla barn ska få möjlighet och stimuleras till att lära och träna sina färdigheter. Hon skriver att det vore önskvärt att nyutbildade lärare får kompetens inom fritidspedagogiken likväl som ämnesundervisningen. Hon tar även upp Skolinspektionens kvalitetsgranskning (2010) och påpekar att det var först då som Skolinspektionen granskade ”fritidshemmets förmåga att erbjuda *både* god omsorg och stimulerande fritid” (s. 5). Larsson (2011) påpekar även att, förutom dessa åtgärder som Skolinspektionen (2010a) påvisar, så måste de befintliga strukturerna kring fritidshemmet granskas och rektors ledningsansvar gentemot verksamheten förstärkas. Här menar Larsson att både staten och kommunerna bär ansvaret och måste ta ansvar för fritidshemmet och dess pedagoger.

Rohlin (2012) diskuterar utifrån Skolbomsprojektet där tre skolor under 1990-talet studerades med fokus på aktiviteter i vilka samverkan mellan skola och fritidshem skedde. Hon kopplar detta till läroplanstexterna, Allmänna råd och Skollagens inverkan på verksamheterna skola och fritidshem. Hon menar att då intentionerna från dessa sammanfaller så öppnas det upp för både ett teoretiskt och praktiskt lärande. ”Texterna beskriver å ena sidan fritidshemmet som

en skola, å andra sidan separeras fritidshemmet genom uppdelning av teori och praktik” (s. 186). Här, skriver hon, framkommer det att huvuddelen av lärarna i projektet såg fritidspedagogerna som ett komplement till deras skolundervisning. Fröman och Johansson (2011) skriver om fritidshemmets integrering i arbetslag och hur man kan handskas med fenomenet av att fritidsläraren ses som organisationens plåster. Författarna påpekar dock att det finns flera fall där arbetslag fungerar och drar åt samma håll, det vill säga att de har en helhetssyn och ser till barnets hela dag. Även Pihlgren och Rohlin (2011) skriver om integrering och menar att det i dagens samhälle ställs allt högre krav på integreringen av skola och fritidshem. Detta innebär, enligt författarna, att professioner i dessa båda verksamheter måste granska och diskutera sin syn på barns och ungas lärande, så att de kan finna en gemensam grund att utgå från. Bengts (2010, juni) intervjuar Helene Roslund, projektledare för Skolinspektionens kvalitetsgranskning (2010a) i tidskriften Fritidspedagogik. Bengts ställer frågor kring samarbetet mellan skola och fritidshem, Roslund påpekar då att en god kvalitet i fritidshemmet skulle kunna leda till ökad måluppfyllelse i skolan.

6.5 Trygghets- och relationsskapande i fritidshem

Då Ihrskog (2011) tar upp aspekterna av trygghet och relationsskapande i fritidshemmet menar hon att lärare i fritidshem innehar en viktig roll, där de ofta är en förebild för barnen och där de kan visa, samt uppmuntra barnen till att få en god självkänsla. Lärarna ska också hjälpa barnen att skapa nya relationer. Hon menar att lärare i fritidshem bör ha en god kunskap om det sociala lärandet likväl som läraren i den obligatoriska skolan. Hon påpekar att ”det är lärarnas ansvar att röja de många hinder som finns för kamrat- och kompisrelationer” (s. 92). Både Skolverket (2011) och Johansson (2011) tar upp aspekten av hur viktig läraren är för barns samlärande och kamratskapande. Bara för att barn samlär så innebär det inte att pedagogen kan ta det lugnt, utan här är det ännu viktigare, menar Johansson, att de vuxna tar en aktiv roll i att arrangera situationer för lärande och erbjuda barnen möjligheter att ta del av varandras olika åsikter och förkunskaper. Fritidspedagogens roll på fritidshemmet blir således, enligt författaren, att stötta och uppmuntra barnens lek och samlärande.

6.6 Skolinspektionens rapport och kritik 2010

Nedan följer en presentation av Skolinspektionens uppdrag och kvalitetsgranskning av utvalda fritidshem i Sverige 2010. Även de viktigaste resultaten som framkommit sammanfattas kort.

Skolinspektionen har i uppdrag att granska kvaliteten i och ha tillsyn över förskolor, skolor och fritidshem i hela Sverige. Denna kvalitetsgranskning skall göras med barn och elever i fokus och granskningen som gjordes 2010 handlade om fritidshemmets möjligheter att erbjuda meningsfull fritid och en god omsorg för de barn som tillbringar en stor del av sin tid i fritidshem. Kvalitetsgranskningen genomfördes i 77 fritidshem i Sverige och syftet med granskningen var att bidra till förbättrad kvalitet i dessa. Förväntningen var även att resultaten skulle spridas vidare till andra fritidshem och huvudmän i landet och på så vis skulle rapporten kunna användas som underlag för förbättringsarbete generellt i landet. En förhoppning var också att rapporten mer allmänt skulle lyfta fritidshemmets betydelse för barns lärande och utveckling, samt att synliggöra hur fritidshemmen, på ett positivt sätt, påverkar barns uppväxtvillkor.

Skolinspektionen (2010) har funnit att större delen av de granskade fritidshemmen i högre grad skulle kunna bidra till att stimulera barns lärande och utveckling. De menar att fritidshemmet skall bistå med redskap som barnen har nytta av när de slutar fritidshemmet och framhåller även att en hög kvalitet i fritidshemmet mycket möjligt skulle kunna gynna

elevernas kunskapsutveckling i grundskolan. Fritidspersonal, som både har samverkanstid i skolan och eftermiddagstid i fritidshemsverksamheten, lägger ofta mycket kraft på samverkanstiden i skolan på förmiddagarna, vilket resulterar i att ambitionsnivån för eftermiddagsverksamheten sänks. Denna problematik lyfts även fram i Skolverkets rapport (1999). En följd av detta blir att eftermiddagstiden på fritidshemmet blir oplanerad och genomförs på rutin. Skolinspektionen lyfter att många anställda inte uppfattar att fritidshemmet har ett lärandeuppdrag och att det är ovanligt att pedagogisk diskussion och reflektion förekommer. I den övervägande hälften av de granskade fritidshemmen så måste rektorn bli mer förtrogen med det uppdrag som fritidshemmet har. Rektorererna behöver även bli mer insatta i den dagliga verksamheten för att kunna driva det pedagogiska utvecklingsarbete som behövs på många håll. Skolinspektionen (2010) framhåller vikten av att personalen i större utsträckning utmanar barnen i deras tänkande kring identitetsfrågor samt att barnen, genom utforskande metoder, blir förtrogna med olika kunskapsområden. Detta skall genomföras med det pedagogiska syftet att göra världen mer begriplig för barnen och visa på variationer i synsätt. Fritidshemmet skall vara en arena för fysisk och social utveckling, men ska även vara en arena för intellektuell och emotionell utveckling. I större delen av de granskade fritidshemmen anpassas inte verksamheten efter barngruppens individer. Man tar inte hänsyn till barnens olika behov, intressen eller erfarenheter, utan verksamheten är relativt statisk och oförändrad år efter år. En följd av detta blir att barn som har svårigheter av olika slag får bristande stöd från personalen. Det finns även en problematik i att fritidshem som ligger i socioekonomiskt instabila områden inte kompenserar för olikheter i barnens uppväxtförhållanden på grund av bristande resurser och kvalitet. En vanlig företeelse är att barn och vårdnadshavare möts av signaler om att fritidshemmet främst är till för de yngre barnen och att de flesta av barnen slutar före årskurs 4. Signalerna förstärks av att det finns få inslag som passar den äldre gruppen rent innehållsmässigt.

Skolinspektionen (2010) framhåller att många anställda menar att deras mål är att barnen skall känna sig sedda och bekräftade och ambitionen är även att skapa en trygg och säker miljö för barnen. Kvalitetsgranskningen visar dock att de stora barngrupperna resulterar i att relationerna mellan barn och vuxna tenderar att bli ytliga och flyktiga. Säkerheten och tillsynen på fritidshemmet ifrågasätts som en följd av de allt större barngrupperna, och detta är något som behöver ses över. Även lokalerna behöver ses över, då det är vanligt att både barn och vuxna klagar på hög ljudvolym, trängsel, stress och brist på utrymmen där barnen kan få lugn och ro. De viktigaste resultaten från Skolinspektionens rapport (2010b) är således i korthet att:

- Fritidshemmen lever inte upp till sin fulla potential
- Det pedagogiska uppdraget måste tas på större allvar
- Barnen behöver mer stöd för sin emotionella och intellektuella utveckling
- För att stimulera varje barn så behövs större variation
- De äldre barnen "bjuds in med armbågen"
- Omsorgsambitionerna inte alltid går att förverkliga.

(Skolinspektionen, 2010b, s. 3f)

De ovanstående sex punkterna visar tydligt på bristerna i fritidshemsverksamheten och synliggör vikten av verksamhetsutveckling inom detta område.

6.7 Skolinspektionens resultat 2013

De brister Skolinspektionen avslöjade vid sina undersökningar 2010 ledde till att flera fritidshem fick ytterligare fokus på sig, fortsatta inspektioner och fördjupade analyser av bristerna i verksamheterna påbörjades. Här presenteras Skolinspektionens resultat (2013) ytterligare. Först behandlas det pedagogiska uppdraget, sedan miljön på fritidshemmet för att sedan avslutas med det pedagogiska ledarskapet.

I regleringsbrevet avseende Statens skolinspektion får myndigheten årligen i uppdrag från regeringen att sammanfatta och analysera de vunna erfarenheterna från tillsyns- och kvalitetsgranskningar. Granskningarna fokuserar i första hand på verksamheternas avvikelser från författningar och den senaste granskningen fokuserade främst på skolornas kvalitetsarbete och vikten av att detta sker, så att skolan utvecklas framåt. De områden som särskilt behöver utvecklas är undervisningen och det pedagogiska uppdraget, studiemiljön och det pedagogiska ledarskapet. Denna granskning genomförs med förhoppningen att lyfta verksamheternas ansvar och deras möjligheter att förbättra det som anses vara problematiskt i deras egen verksamhet. Skolinspektionen påpekar att verksamheterna i var fjärde kommun inte utgår från målen i Skollagen eller andra forskrifter när man ska genomföra det systematiska kvalitetsarbetet.

6.7.1 Det pedagogiska uppdraget

Skolinspektionen (2013) framhåller att nästan en tredjedel av fritidshemmen i kommunerna brister då det gäller att ta hänsyn till elevers olika behov och förutsättningar. Det finns även stora brister då det gäller att se till att kvaliteten är likvärdig i huvudmannens alla fritidshem. Det framkommer också att många kommuner inte följer upp och analyserar verksamheten, vilket får till följd att man även här brister i kvaliteten då det gäller verksamheternas likvärdighet gällande särskilt stöd, ledning och stimulans. Även möjligheterna till en praktisk och utforskande verksamhet försvinner i och med detta. Skolinspektionen har funnit att det ofta saknas pedagogiska planeringar i fritidsverksamheten. Dessa planeringar är viktiga för att säkerställa att verksamheten når de mål och uppfyller de krav som ställs i styrdokumentet.

Samverkan mellan skola och fritidshem är något som anses vara viktigt för att verksamheterna skall kunna komplettera varandra innehållsmässigt, men även här finner Skolinspektionen brister i en av fem kommuner. Det har genom granskningen framkommit att verksamheten ofta är statisk och oplanerad, men det har förutom detta också framkommit att fritidspersonal ofta får gå in och vikariera i klasserna när lärare är frånvarande. En följd av detta blir således att fritidsverksamheten ofta drabbas.

6.7.2 Miljön på fritidshemmen

Skolinspektionen (2013) framhåller att av de kommuner och fritidshem som har granskats så har nästintill alla fått kritik när det gäller fritidshemmet arbete mot diskriminering och kränkande behandling. Det är vanligt att fritidshemmen använder sig av samma likabehandlingsplan som skolan, men det är viktigt att fritidshemmet utarbetar en egen plan som utgår från deras egna förutsättningar och behov i gruppen. Det har framkommit genom skolenkäter att vårdnadshavare inte tycker att fritidshemmet erbjuder barnen möjlighet till vila och avskildhet, vilket ur elevhälsosynpunkt är en viktig aspekt. Det står i rapporten att ungefär en fjärdedel av huvudmännen har fått kritik av Skolinspektionen på grund av att fritidshemmet inte erbjuder barnen en meningsfull fritid med rekreation, lek och vila.

6.7.3 Det pedagogiska ledarskapet

Många rektorer behöver, enligt Skolinspektionen (2013), arbeta ytterligare med att följa upp, utvärdera och analysera fritidshemsverksamheten. Det är vanligt att fritidspedagogerna själva får sköta planeringen av verksamheten utan tydlig ledning av rektorn. Fritidshemmet hamnar ofta i skuggan av skolan och det saknas ofta underlag och resultat för att kunna utveckla verksamheten. Det kan till exempel handla om att rektorn inte begär underlag från verksamheten som visar hur man arbetar mot de nationella målen.

7. Metod

I detta avsnitt kommer vi att gå igenom vårt val av metod samt redogöra för urval, datainsamling och tillvägagångssätt. Studiens validitet, reliabilitet och dess generaliserbarhet finns även redovisade. Avsnittet avslutas med våra etiska överväganden.

7.1 Val av metod

Vi har under genomförandet av vår studie utgått från Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2012) samt Stukát (2005). Utifrån de metoder som beskrivs i denna litteratur har vi valt dokumentanalys och intervjuer som metod för att genomföra studien. Den empiriska delen inleddes med en systematisk genomgång av tidigare forskning, litteratur, styrdokument samt Skolinspektionens rapporter inom ämnet fritidshem, vilket resulterade i vår dokumentanalys. Målet var att få syn på hur forskare, pedagoger, beslutsfattare med flera ser på fritidshemmet, dess funktion och dess pedagoger i samverkan med skolan, samt hur man kan utforma skolutvecklingsprojekt kring fritidshemmet som en arena för barns lärande och utveckling.

Vi valde att genomföra samtalsintervjuer med några få utvalda respondenter samt använde oss av semistrukturerade och öppna frågor. Detta gjorde vi med en förhoppning om att det skulle leda till en djupare förståelse kring vad respondenterna menade, då strukturen på intervjuerna öppnar upp för följdfrågor och förhoppningsvis mer utförliga svar. Dessa kvalitativa ostrukturerade intervjuer inbjuder enligt Esaiasson et al. (2012) samt Stukát (2005) till mer individualiserade frågor vilket innebär att intervjuaren kan formulera om sina frågor och ge följdfrågor på ett sådant sätt att nya och mer nyanserade svar synliggörs. Esaiasson et al. (2012) skriver ”... vid respondentintervjuer är det inte individerna i sig som är de intressanta utan de tankekategorier som de kan bidra till att blottlägga” (s. 262). Detta har vi tolkat som att våra respondenter är utbytbara och om de tackat nej till att medverka i vår studie kan de ersättas av andra rektorer eller fritidspedagoger.

Vi har, i enlighet med riktlinjer från Vetenskapsrådet (2011) informerat respondenterna om vad studien skulle handla om, samt hur och varför vi genomförde den, så att de kunde ta ställning till sin medverkan (se bilaga 2). De har även skriftligen gett sitt samtycke.

7.2 Val av respondenter

För att få ett så representativt urval som möjligt valde vi att tillfråga verksamma rektorer och fritidspedagoger i en liten kommun i Västsverige. Skolorna skulle ligga med så stor vidd som möjligt från varandra och skolans elevantal, samt skolans fritidshemsverksamhet skulle variera i storlek. Vår tanke med detta var att synliggöra variation i tankesätt kring fritidshemmets verksamhet beroende på antal barn och läge på fritidshemmet. Urvalet gjordes genom att vi på kommunens hemsida gjorde efterforskningar om varje skola för att ta reda på antal elever inskrivna på fritidshemmet, antal fritidshem per skola samt skolans geografiska

placering.

- Kriteriet för rektorerna var att de skulle vara rektor från förskoleklass upp till årskurs 6.
- Kriteriet för pedagogerna var att de skulle ha fritidspedagogisk utbildning.

Vi valde att skicka ut en mejlförfrågan till tolv rektorer (se bilaga 1), men då vi ej lyckades få någon respons på vår förfrågan via mejl, ringde vi personligen upp dessa och fick då fyra stycken intervjutillfällen inbokade. Vi frågade samtliga rektorer om vi kunde få möjlighet att intervjua de fritidspedagoger som arbetar i deras fritidshemsverksamhet, för att även få fritidspedagogers syn på hur verksamheten ser ut. Här blev svaret från flera av de tillfrågade rektorerna att fritidspedagogerna inte hade tid för detta. Vi valde därför att vända oss personligen till fritidspedagoger med vår förfrågan om deltagande i vår studie. Vi fick positivt besked om deltagande från fyra fritidspedagoger. En av de inbokade fritidspedagog-intervjuerna blev avbokad eftersom den tillfrågade fritidspedagogen var tvungen att gå in och vikariera i en klass. Vid detta tillfälle valde vi att kontakta ännu en rektor för att få en respondent till. Vår förhoppning var att boka in tio respondenter då detta skulle kunna innebära att vi kunde nå en teoretisk mättnad i svaren. Teoretisk mättnad har enligt Esaiasson et al. (2012) uppnåtts då respondentsvaren ej frambringa något nytt, utan det blir upprepningar av tidigare intervju svar. När vi i studien använder uttrycket "respondenter/respondenterna" så innefattar det alla rektorer och fritidspedagoger som deltagit i intervjuerna. I vår intervjuundersökning ingår fem rektorer och tre fritidspedagoger.

7.3 Tillvägagångssätt

Under samtalsintervjuerna utgick vi från en intervjuguide, där vi skrivit ned frågor som vi gemensamt hade diskuterat fram. Under de två första intervjuerna sa vi frågorna så som vi skrivit dem, men i de senare intervjuerna föll det sig naturligt att låta respondenterna prata på och då flikade vi in de frågor vi hade där de passade in, vilket Bjørndal (2005) beskriver som ostrukturerade samtalsintervjuer. Alla intervjuer har genomförts vid personliga möten på respektive arbetsplats och varat mellan 40-60 minuter. Intervjuerna spelades in med hjälp av en mp3-spelare och vi transkriberades dessa samma dag. Vi lyssnade igenom varje intervju minst två gånger samtidigt som vi antecknade sådant som var relevant för vårt syfte, men även de svar som betonades eller återkom genom alla intervjuer. Målet här var att synliggöra vad respondenterna anser att fritidshem är och vad som är viktigt att förstå kring verksamhetens funktion, fritidspedagogens position och vilka verktyg som skulle kunna behövas för att driva verksamhetsutveckling inom fritidshemsverksamheten.

7.4 Reliabilitet, validitet, och generaliserbarhet

Vi är införstådda i att enbart intervju som undersökningsmetod har svag reliabilitet, eftersom det finns felmarginaler som kan uppstå genom att vi som intervjuare medvetet eller omedvetet kan påverka respondentens svar. Det bästa hade varit om vi även hade gjort observationer av fritidspedagogernas arbete på fritidshemmet och i skolan. Dock vill vi även framhålla att intervjuer i sig ger mer tyngd, än vad enbart observationer hade gjort, vilket även Bjørndal (2005) poängterar då hon skriver att "samtalet är kanske det bästa sättet för att ta del av en annans tankar och upplevelser – att *ta den andres perspektiv*" (s. 90). Det hade även gett mer tyngd om vi genomfört en enkätundersökning där även lärare kunnat få delat med sig av sin syn på samarbetet mellan lärare och fritidspedagoger, samt fritidspedagogens funktion. Detta hade möjliggjort en metodtriangulering som Stukát (2005) skriver om, där dessa olika sätt att belysa fritidshemmet hade gett oss mer variation på hur respondenterna resonerar och därmed öppnat upp för en mer tillförlitlig studie. Däremot ser vi att de svar vi fått utifrån våra

frågor uppvisat att flera respondenter svarat på liknande sätt, vilket enligt Stukát ger mer tyngd i undersökningen. Han skriver att ”om flera personer ser samma sak blir resultatet mer trovärdigt ... även om antalet informanter är lågt i kvalitativa undersökningar...” (s. 129). Vi stärker studiens giltighet genom att vi medvetet intervjuar både rektorer och pedagoger. Vi kan på så vis få ta del av perspektiv från två olika grupper gällande fritidshemsverksamheten och dess funktion. För att ytterligare stärka validiteten skulle vi kunnat utöka vår studie och våra intervjuer till att omfatta även lärare, barn, vårdnadshavare och huvudman. Det skall dock tilläggas att intervjuer kräver förberedelse, tid för genomförande, samt tid för bearbetning. En sådan omfattande forskning ryms inte inom det antal veckor som vi fått tilldelade för vår studie.

Det är viktigt att vara medveten om att vårt resultat i studien ej är generaliserbart för skolvärlden i landet i sin helhet eftersom vår studie är liten och inte sträcker sig över olika kommungränser. Dock anser vi att gemensamma styrdokument och universitetsbaserad utbildning gör att våra resultat kan användas i ett vidare sammanhang. Vi anser även att vår studie kan vara till hjälp för framtida initiering av skolutvecklingsprojekt på fritidshem, eftersom vi har kunnat koppla vårt resultat till annan forskning kring fritidshemmet och dess pedagogik.

7.5 Etiska överväganden

Vetenskapsrådet (2011) framhåller att ny kunskap är värdefullt på flera olika sätt och kan bidra till både individens och samhällets utveckling. Som forskare har man ett ansvar gentemot de människor som medverkar i studien/undersökningen likväl mot de som tar del av resultaten. De krav som ställs på forskare idag har sin förankring i samhällets normer och värden. I studien har alla respondenter avidentifierats och de har fått fiktiva namn så att ingen ska kunna koppla någon utsaga till en bestämd individ. Före intervjustarten lät vi varje respondent läsa igenom vad, hur och varför vi genomförde studien. Vi informerade även om att deras deltagande var frivilligt och att de uppgifter vi samlade in ej kommer att användas i ett annat syfte än forskning kring fritidshem. Respondenterna fick ge sitt samtycke att medverka i studien (se bilaga 2). Vi anser vi att vi följt Vetenskapsrådets forskningsetiska principer och att de fyra kraven informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet är uppfyllda.

8. Resultat och analys

I detta kapitel kommer vi att redogöra för de resultat vi har fått fram genom våra intervjuer samt analysera dessa i relation till tidigare forskning, teorier och styrdokument. Vår förhoppning är att kunna förankra resultatet, för att i den kommande diskussionen diskutera samt synliggöra våra egna tankar kring skolutveckling inom området fritidsverksamhet. De resultat som redovisas här är endast en bråkdel av vad som framkommit genom våra samtalsintervjuer. De excerpt vi valt att lyfta här är sådana som vi anser spegla vårt syfte och frågeställningar på ett gott sätt. Vi har valt att ge våra respondenter fiktiva namn som börjar på samma begynnelsebokstav som deras befattning, för att på detta vis ge bättre flyt i den löpande texten.

- Rektorer = Ruth, Rolf, Robin, Rakel och Rita
- Fritidspedagoger = Frans, Fija och Finn

Vår förhoppning är att vi genom vår resultat- och analysgenomgång får syn på hur rektorer och fritidspedagoger tänker kring fritidshemsverksamheten och dess pedagogiska syfte. Vi har

valt att strukturera upp vår empiri i kategorier. Detta har vi gjort för att förtydliga för läsaren vad som framkommit tydligast genom transkriberingar av våra samtalsintervjuer. Under analyseringen av vår empiriska data har mönster framträtt. Dessa mönster har vi kategoriserat efter hur väl de besvarar vårt syfte och frågeställningar. Dessa kategorier benämner vi: Fritidshemmets funktion, Fritidspedagogens position, Verktyg för skolutveckling samt Skolinspektionens rapport och resultat.

8.1 Fritidshemmets funktion

För att tydliggöra vad fritidshemmets funktion är för skolan och barnen, har vi valt att placera in resultaten i nedanstående tabell. Därefter följer sammanfattningar och utdrag från samtalsintervjuerna som kopplas till litteratur och styrdokument följt av analys.

Fritidspedagog säger:	Rektor säger:
<ul style="list-style-type: none"> • Trygg plats • Gemenskap • En del av barnens liv • Social träning • Samspelande med andra barn. • Barnomsorg • Kompisar • Lära sig rutiner • Ska skapa en meningsfull fritid • Komplement till skolan 	<ul style="list-style-type: none"> • Skolans skyltfönster • Komplement till skolan • Trygghet • Barnomsorg • Barnen ska lära sig ta vara på sig själva • Stöttar barnens utveckling och lärande • En plats som tillfredsställer olika sidor och behov i barnens liv • Erbjuder en meningsfull fritid

Under intervjuerna framhåller respondenterna hur viktigt det är med trygghet, kompisar och social träning för barnen i fritidsverksamheten. Två av rektorerna pratar om fritidshemmets funktion och vikten av hög kvalitet och trygghet:

Fritidshemmets funktion på min skola är att se och möta eleverna i deras växande som människor, samt att visa på variation i lärandet genom olika aktiviteter... ett mål med fritids är att pedagogerna ska knyta långvariga band med barnen och få till en bra gruppkänsla, där alla räknas med.

Ruth, rektor

I följande utdrag framhålls att oroliga barn som inte känner tillhörighet eller trygghet i klassen eller med en vuxen inte heller kommer att få lugn inom sig, så att de lär sig nya saker. En av rektorerna pratar om vikten av hög kvalitet och trygghet och säger:

För det första så vet vi att trygga och harmoniska barn är en bra grund för lärande. Om barnen är detta så kan man föra dem väldigt mycket längre framåt i sitt lärande ... Du kan lära ut hur mycket som helst, men de lär inte in ett skit.

Robin, rektor

Tabellen visar tydligt att trygghet är något som är viktigt för barnen, enligt respondenterna i studien. Skolverket (2011) skriver om trygghet, att skolan skall sträva efter att skapa de bästa förutsättningarna för elevernas fortsatta utveckling och lärande. Det står att "skolan ska sträva

efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Skolan verkar i en omgivning med många kunskapskällor” (s. 10). Klerfelt och Haglund (2011) skriver att fritidshemmet ska vara ett komplement till grundskolan och att det även här skall finnas ett fokus på att stimulera elevernas fortsatta utveckling och lärande. Det skall även vara en plats för rekreation där eleverna känner att det är meningsfullt att vistas, vilket även Skolverket (2007) klargör då där poängteras att det är viktigt att personalen “erbjuder barnen en meningsfull, stimulerande och utvecklande fritid som är varierad och utgår från barnens behov och intressen” (s. 22). Klerfelt och Haglund menar vidare att en förändrad syn på fritidshemmet har uppstått, en syn där man nu ser fritidshemmet som utbildning. De skriver att ”kanske kan detta tolkas som att man, utifrån den kritik som Skolverket riktat mot många kommuner, tydligare betonar fritidshemmets möjligheter att stödja barns lärande” (s. 3). Men i våra intervjuer framhåller ej våra respondenter att fritidshemmet ses som en plats för utbildning, däremot ses den som en arena för lärande och utveckling vilket även Klerfelt och Haglund (2011) betonar. I Skollagen (SFS 2010:800) anges det att vistelsen i fritidshemmet är utbildning, vilket även Alexandersson (2011) tar upp då han skriver att ”den nya skollagen ger dessutom ett förstärkt lärande uppdrag till fritidshemmen, jämsides med uppdraget att stödja barnets identitetsutveckling och att möjliggöra en meningsfull fritid för barnet” (s. 8).

Respondenterna talar under intervjun om vikten av att lära sig socialt samspel, vilket enligt dem betyder att barn i fritidshemsverksamheten får träna på rutiner, regler för samvaro och samspel med andra barn. Finn poängterar detta då han säger:

Om man inte vet vad man ska göra och hur man ska göra, så blir det svårt.

Finn, fritidspedagog

Detta ovanstående excerpt om vikten av det sociala samspelet kopplar vi till Dysthe (2003) som menar att i det sociokulturella perspektivet så är språket, kommunikationen och samspelet grundläggande för lärande och utveckling. Hon skriver att ”det är genom att lyssna, samtala, härma och samverka med andra som barnet får del av kunskaper och färdigheter...” (s. 48). Även Ihrskog (2011) och Pihlgren (2011) skriver om barns samspelande och menar att fritidshemmet hjälper till att stödja barns kamratskapande, deras relationer till varandra och deras identitetsskapande tillsammans med jämnåriga. Johansson (2011) skriver att “erfarenheter och kunnande uppstår, befasts och utprövas genom socialt samspel mellan barn i barngruppen och mellan vuxna och barn” (s. 21). Han menar vidare att ”sociokulturell kompetens och behärskning av intellektuella och fysiska redskap förutsätter fysiska och kommunikativa erfarenheter. Lärande och utveckling sker således genom deltagande i sociala praktiker” (s. 58). Under intervjuerna framkommer att det är viktigt att förbereda barnen på att klara av sådant som samhället förväntar sig av dem. Vilket Skolverket (2011) framhåller då det står att ”skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva och verka i samhället. Skolan ska förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver” (s. 9).

8.2 Fritidspedagogens position

För att tydliggöra vad fritidspedagogen har för funktion för skolan och barnen, har vi valt att placera resultaten i nedanstående tabell. Därefter följer sammanfattningar och utdrag från samtalsintervjuerna som kopplas till litteratur och styrdokument följt av analys.

Fritidspedagoger säger:	Rektor säger:
<ul style="list-style-type: none"> • Resurs under samverkanstiden • Ingår i skolans arbetslag • Skapa goda relationer till barnen • Skapa goda relationer till barnens vårdnadshavare • Gå in i förskoleklass • Vikarie • Ansvarar för eftermiddagsverksamheten, ”där de ska lägga allt krut” 	<ul style="list-style-type: none"> • De får en mer kravlös relation till barnen • Utgå från barnens behov och intressen • Extra resurs under samverkanstiden • Stötta och lösa problematiska situationer under skoltiden • Förskoleklasslärare • Vara goda lyssnare • Fånga tillfällena och ordna så att barnen får möjlighet att skapa goda relationer med varandra • De har en helhet av barnens hela dag • Deras största ansvar ska ligga på eftermiddagstiden

Finn och Frans påpekar i intervjuerna hur de får mer att göra under samverkanstiden och att det blir ohållbart då fritidspedagogerna får spilla sitt krut på skoltiden istället för att fokusera på fritidshemsverksamheten. Fija poängterar att det är viktigt att man som fritidspedagog även orkar med de intensiva eftermiddagarna. Rektorerna framhåller att då fritidspedagogerna arbetar en stor del av skoltiden så blir det enklare att hålla rutiner samt att fritidspedagogerna även får en större förståelse kring barnens lärandeutveckling än klasslärarna då de följer barnen från en verksamhet till en annan. Rektorerna menar att fritidspedagogerna på så vis får en helhet av *hela barnens dag*, en helhet som lärarna går miste om.

En bra verksamhet på fritidshemmet innebär att lärande i skolan underlättas.
Hackar det i maskineriet så bekostar det skolan och vice versa.

Rolf, rektor

Fija menar att fritidspedagogens roll i klassrummet kan se olika ut, beroende på hur mycket ansvar man vill ha där. Självt gillar hon att ta ansvar.

Jag är inte intresserad av att bara tassa runt och bara vara hjälpfröken och så, för det känner jag i min yrkesroll att... Nej, det knäcker mig, men ibland behöver man ta sats, för att orka med!

Fija, fritidspedagog

Vi fritidspedagoger får mer att göra under skoltid. Vi ses som extra resurser, som vikarier eftersom det uppfattas av många lärare att vi ändå finns i skolan och känner barnen.

Finn, fritidspedagog

De ovanstående excerpten kopplar vi till Karlsson Vestman (2002) där han tar upp att den fritidshemspedagogiska verksamheten handlar om att ge barnen stöd och stimulans så att de utvecklas. Hippinen (2011) skriver att det under 1990-talet fanns en helhetssyn och detta resulterade i att fritidshemmet integrerades i skolan. Lärare och pedagoger skulle arbeta

tillsammans i arbetslag och komplettera varandra för att stötta barnens utveckling och inläring. Hon skriver att detta resulterade i att de olika yrkesrollerna fick svårt att samarbeta eftersom de i mångt och mycket hade olika syn på barns lärande. Rohlin (2012) tar upp aspekten av att alla fritidspedagoger faktiskt inte har ämneskunskaper och att de under 1990-talet heller inte fick behörighet att undervisa i dem. Rohlin skriver att det blir en paradox då fritidspedagoger å ena sidan förväntas undervisa medan de å andra sidan ej har behörighet till detta, men att de ändå ska bidra genom sina erfarenheter. Enligt Lgr11 och i Skollagen (SFS 2010:800) står det heller ingenstans att fritidspedagogerna ska hålla lektioner. Det läggs däremot fokus på en meningsfull fritid och att pedagogerna ska komplettera skolan samt erbjuda andra aktiviteter. ”Fritidshemmet kompletterar utbildningen i förskoleklassen, grundskolan ... Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation” (14 kap. 2 §).

Andersson (2013), som har studerat fritidspedagogers yrkesroll, skriver att de fritidspedagoger som ingått i hennes studie ofta får vrida och vända på sig för att på olika sätt kunna bidra till att skolbarnens dag ska bli så bra som möjligt. Detta innefattar att de får rycka in och lösa hastigt påkomna situationer såsom personalbrist eller specialkostanskaffning. Fröman och Johansson (2011) kallar detta utnyttjandet av fritidslärarna för ”skolans plåster” och de framhåller att det måste bli ett slut på detta. Fröman och Johansson menar att lärarna behöver stöd för att tänka om och få insikt i den roll som fritidshemspedagogerna ska ha enligt skolans styrdokument. Författarna skriver att ”på så sätt kan de båda uppdragen smältas samman till ett och handlingsplaner bli till ett gemensamt dokument där verksamheternas särart fortfarande kan bevaras” (s. 90).

Våra respondenter uttrycker att det skulle var önskvärt att lärarna i större utsträckning var med om både öppning och stängning av fritidshemmet. Rita poängterar att fritidshemmet är skolans ansikte utåt, hon påpekar hur kulturen inom skolvärlden gör att föräldrarna hålls utanför den traditionella skolan, medan de i fritidshemmet bjuds in till samspel och dialog kring barnen. Hon berättar att hon brukar hoppa in på fritidshemmet då det finns behov av vikarier vid stängning, eftersom hon anser att det är värdefullt att knyta kontakter med barnen och deras vårdnadshavare. Rita vill inte särskilja skola och fritidshem, utan ser begreppet ”Skola” som ett samlingsnamn för hela verksamheten och hela barnens dag. Hon säger:

Ser man skola och fritids ur ett helhetsperspektiv, så förstår man hur viktigt det är att se helheten. För tillsammans har man mer tid att stötta barnens utveckling ... Fritidshemmet är skolans skyltfönster och det är lika viktigt för barnens hela dag.

Rita, rektor

Detta kopplar vi till skolans uppdrag enligt Skolverket (2011) där man kan läsa att ”skolan ska i samarbete med hemmen främja elevernas allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvars-kännande individer och medborgare ... Skolan ska vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Arbetet måste därför ske i samarbete med hemmen” (s. 9). När Rita sedan talar om hela barnets dag så menar hon att man ska få en helhetssyn av barnets skoldag. Detta återfinns i Skollagen (SFS 2010:800) där det står att ”utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Fritidshemmet ska främja allsidiga kontakter och social gemenskap” (14 kap. 2 §).

8.3 Verktyg för skolutveckling

För att tydliggöra vilka verktyg som är viktiga för skolutveckling, har vi valt att placera in resultaten i nedanstående tabell. Därefter följer sammanfattningar och utdrag från samtalsintervjuerna som kopplas till litteratur och styrdokument följt av analys.

Viktiga faktorer för skolutveckling enligt våra respondenter:
<ul style="list-style-type: none">• Att huvudman och rektor är insatt i verksamhetens utformning• Kompetensutveckling• Minskning av antalet barn i barngrupperna• Att pedagogerna tar större initiativ• Att använda och synliggöra tillämpandet av läroplanen i verksamheten

Tanken bland fritidspedagogerna är att skolutvecklingsbeslut är något som tas på politikernivå. Fritidspedagogerna skulle därför gärna se att politiker, förvaltning och rektorer bjuds in i verksamheten och att de vistas där och ser med egna ögon hur verkligheten ser ut för pedagoger och barn på fritidshemmen. En av fritidspedagogerna pratar om att man kanske skulle kunna ha ett pedagogiskt café där politiker, förvaltning, rektorer och fritidspedagoger fick möjlighet att mötas och samtala kring verksamheten. Rektorerna är överens om att många som arbetar i fritidshemmet behöver kompetensutveckling. Ofta är det rektorerna som tar fram och skapar olika lärandetillfällen för pedagogerna. Rakel berättar att då någon i arbetslaget får möjlighet att gå på kurs eller föreläsningar så sprids entusiasmen kring det ämnet fort bland pedagogerna. Både fritidspedagoger och rektorer berättar att kommunen har börjat lägga ett större fokus på fritidshemmet. Kommunen har startat ett "Nätverk" för fritidspedagoger som träffas ett par gånger varje termin. Nätverket består av en samtalsledare från varje fritidshem och avsikten är att denne skall ta med sina vunna erfarenheter och insikter och sprida dem vidare till sitt arbetslag. Några utav respondenterna ställer sig dock undrande till hur kommunens fokusering visar sig i praktiken och påpekar att om kommunen ville satsa på fritidshemmet, så borde de lägga fokus på att minska barngrupperna.

Det framkommer under intervjuerna att utvecklingsfrågor och projekt oftast kommer från huvudmannen eller från rektorn och det är sällan som fritidspedagogerna själva kommer med förslag. Samtliga rektorer uttrycker en önskan om att fritidspedagogerna i större utsträckning skulle vara mer drivande då det gäller att dra igång egna strävansmål i sin verksamhet.

Jag hade gärna sett att personalen som grupp formulerar egna strävansmål som de vill uppnå och lära sig mer om.

Rita, rektor

Förändring måste ske på politikernivå, i och med att det är en fråga om ekonomi. Det hjälper inte att jag skriker på rektorn och att rektorn i sin tur skriker på sin chef. Det måste upp till politikernivå.

Fija, fritidspedagog

Detta kopplar vi till Folkesson et al. (2004) som menar att det inte råder några tvivel om att rektorns ledarskap för skolutveckling har en stor betydelse för hur verksamheten kan komma

att utvecklas. De skriver att "både krav och stöd från ledningen är nödvändiga för förbättringsarbetet" (s. 94). Vidare menar författarna att en samarbetande kultur där lärare och skolledare fokuserar och samtalar kring den pedagogisk/didaktiska undervisningen vore att föredra, istället för att fastna i vad samhället ställer för krav på skolan. Den samarbetande kulturen kännetecknas enligt Folkesson et al. av att lärarna själva driver och kommunicerar med varandra och med skolledaren om de förbättringar som de känner behövs i verksamheten. Vilket vi kopplar till Hargreaves (2004, augusti) då han skriver att det är viktigt för handledaren och skolledaren att sätta sig in i vad gruppen har för mål med sin verksamhet, samt att dessa även ska förstå att en strävan efter förändring och utveckling alltid går smidigare då det är en *Self-initiated change*. Nedanstående citat förtydligar, enligt oss, vikten av att skolledare bör sträva efter att skapa ett öppet och inkluderande klimat, samt förståelse om att skolans verksamhet är i ständig rörelse då styrdokumentet revideras med jämna mellanrum. Hargreaves (2004) skriver "at the school level, the challenge for principals is how to create an inclusive environment for developing an implementing educational change even and especially within a context of mandatory reform" (s. 306).

När vi frågar fritidspedagogerna om styrdokumentet används som ett levande verktyg i verksamheten så blir svaret att de visst använder sig av Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr11). Dock menar fritidspedagogerna att de nog är lite dåliga på att synliggöra det utåt för föräldrar och andra kollegor. De uttrycker att Lgr11 alltid finns med i bakhuvudet som stöd då de planerar aktiviteter med barnen och att den på så sätt levandegörs för dem själva. De säger även att då man planerar tematiska arbeten ihop med skolan, så stöttar rektorn med diskussioner kring kapitel 1 och 2 i Lgr11. Det framkommer att pedagogerna har en förståelse kring vikten av att visa upp sin verksamhet och att dokumentation och Lgr11 kan tydliggöras mer i verksamheten. Fritidspedagogerna säger även att det görs försök till detta men inte i så stor uträkning och mer sporadiskt. Fija säger att man nog skulle kunna arbeta som i förskolan, där man ofta kopplar och synliggör det som görs med barnen till läroplanen och att detta skulle kunna vara ett utvecklingsområde för fritidshemmet.

Ett område för skolutveckling skulle kunna vara att synliggöra kopplingen mellan Lgr11 och de aktiviteter som man gör.

Fija, fritidspedagog

Johansson (2011) skriver att Skolverket beskriver förhållandet mellan läroplanen och de Allmänna råden genom att förklara att alla som arbetar inom fritidshemsverksamheten har ett ansvar att utforma en lämplig helhet för det uppdrag som fritidshemmet har. Detta skall göras med stöd av läroplanen och de Allmänna råden, samt i samverkan med skola och förskoleklass. I Skolverkets Allmänna råd (2007) står det:

För de avsnitt i läroplanen som behandlar grundläggande värden, förståelse och medmänsklighet, saklighet och allsidighet, normer och värden kan läroplanen helt och hållet tillämpas även av fritidshemmet. När det gäller de mer renodlade kunskapsmålen kan fritidshemmet bidra genom sina erfarenheter av en utforskande och laborativ och praktisk metodik. (Skolverket, 2007, s. 12)

8.4 Skolinspektionens rapport och resultat

Här tar vi upp de resultat som handlar om skolinspektionens kritik. Vi använder oss till viss del av Skolinspektionens (2010b) resultatrubriker som de presenterar i deras sammanfattning

av den genomförda kvalitetsgranskningen i fritidshem. För att tydliggöra vad Skolinspektionen har kommit fram till, samt vad våra respondenter menar, har vi valt att placera in resultaten i nedanstående tabell. Därefter följer sammanfattningar och utdrag från samtalsintervjuerna som kopplas till litteratur och styrdokument följt av analys.

Skolinspektionens viktigaste resultat i korthet:	Respondenterna:
<ul style="list-style-type: none"> • Fritidshemmen lever inte upp till sin fulla potential • Det pedagogiska uppdraget måste tas på mer allvar • Barnens emotionella och intellektuella utveckling behöver mer stöd • Större variation behövs för att stimulera alla barn • De äldre barnen ”bjuds in med armbågen” • Omsorgsambitionerna går inte alltid att förverkliga <p style="text-align: right;">(Skolinspektionen, 2010, s. 3f)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • 1 av 8 respondenter är insatt i Skolinspektionens resultat • Trygghet lägger grunden för lärande • Fritidspedagogerna är medvetna om sitt pedagogiska uppdrag • Rektorer litar på att fritidspedagogerna fullgör sitt pedagogiska uppdrag • Fritidspedagogerna rapporterar att barnen skriker efter vuxentid • Barngruppsstorleken blir en riskfaktor • Otillräcklighetskänsla • De äldre barnen är för stora för fritidshemmet • Fritidshem har låg prioritering inom politiken • Mer planerings-, reflektions- och dokumentationstid kan leda till högre kvalitet

8.4.1 Trygghet, lärande, normer och värden

En av åtta respondenter har tagit del av Skolinspektionens rapport om kvalitet i fritidshem (2010). En respondent säger att hon troligtvis har tittat i den, medan de andra sex inte är insatta i vad Skolinspektionen kommit fram till. Samtliga förstår dock och håller med om problematiken med att fritidshemmet ej har utbildad personal. Respondenterna menar och håller med Skolinspektionen, om att barn och elevers trygghet är grundläggande för lärande i både skola och fritidshem och att hög kvalitet i verksamheten gynnar kunskapsutvecklingen för grundskolebarnen. En av rektorerna pratar om vikten av hög kvalitet och trygghet och säger:

För springer dom omkring som oroliga själar så är det ju inte en människa som lär sig någonting ... Fritidshemmets grundfunktion är social träning, och att både stärka och stödja skolans arbete kring elevernas utveckling.

Rita, rektor

Ihrskog (2011) menar att barn behöver ha trygga vuxna som hjälper dem med kamratskapande aktiviteter. Hon skriver att ”barn kan inte bara vara hänvisade till varandra, de behöver vuxna som ansvarar för att de mår bra fysiskt, emotionellt och psykiskt” (s. 80). Här menar Ihrskog att barns fritid kräver vuxna som kan stötta deras sociala relationer. Här syns tydligt i respondenternas svar att de är medvetna om vad som får barnen att känna trygghet, vilket inte framkommer då Pihlgren och Rohlin (2011) redogör i korthet för Skolverkets och Skolinspektionens rapporter. De skriver att ”Rapporter från Skolverket och Skolinspektionen

(2000, 2005, 2010) har det senaste decenniet visat att många granskade fritidshem inte lyckas med sitt uppdrag utifrån styrdokumentet” (s. 14). Även Johansson (2011) skriver om trygghet och menar att om barnen skall uppfatta verksamheten som meningsfull, krävs det att verksamheten är trygg, rolig och stimulerande. Det är viktigt att skapande och lek får stort utrymme i verksamheten och att den formas efter barnens åldrar, mognad, behov, intressen och erfarenheter. Genom lek och rollspel lägger barnen grunden till sin egen identitet och de får även träna på att förstå hur andra tänker och på så vis utvecklas deras empatiska förmågor. Ibland behövs vuxnas närvaro i den fria leken för att stödja barnen i deras utveckling och lärande. Det är viktigt att barnen tränar på att förhandla om regler som kan följas och brytas för att på så vis lägga grunden till ett demokratiskt tänkande och handlande. Fritidshemmet är på så vis en viktig arena för utvecklandet av sådana handlingsmönster, menar Johansson (2011). Respondenterna ser även att lärandet på fritidshem innefattar normer och värden, samspel i grupp och kamratskapande i större utsträckning än under skoltiden.

Enligt flera respondenter är fritidshemmet en guldgruva för lärande, eftersom barnen lär under roligare former och genom lek än i klassrummet. Samtliga rektorer säger att fritidspedagogerna är väl medvetna om sitt läraruppdrag, men de kan även se att uppdraget på förmiddagen tar mycket ork från dem. Här poängteras hur viktigt det är för fritidshemmet att strukturera upp och förbereda sin eftermiddagsverksamhet. Det som framhålls av rektorerna är även vikten av att fritidspedagogerna tänker och planerar utifrån de didaktiska frågorna vad, hur, och varför.

Ofta tänker man på vad man gör, men inte på kopplingen till läroplanen.

Rolf, rektor

Har man inte tittat i kursplanerna, så vet man ju inte vad som krävs.

Rita, rektor

Man ska inte låta saker bara hända eller ske, det är viktigt att man har en tanke bakom det man gör ... Jag tror att man måste pusha på litegrann, man gör väldigt mycket saker och man utgår ofta från kapitel 1 och 2 men man skulle kunna vara tydligare bara genom att plocka ut en strof kring arbetet man gör. Som utomstående så finns inte den tydligheten, det kan de bli mycket duktigare på. Man kan bli bättre på att prata med barnen om varför man gör det man gör... där är vi inte än här.

Robin, rektor

I de Allmänna råden för kvalitet i fritidshem (2007) kan man läsa att:

Personalen måste kunna planera och genomföra en pedagogisk verksamhet som är anpassad både till det enskilda barnet och gruppens behov samt kritiskt granska och vidareutveckla verksamheten. Till kompetensen hör också att utveckla samspelet i gruppen och stärka barns identitet och självkänsla samt kunna samspela och kommunicera med varje barn i gruppen och dess föräldrar. (Skolinspektionen, 2007, s.19)

Rohlin (2012) framhåller att fritidshemmets uppdrag historiskt alltid har varit mer eller mindre kopplat till skolans verksamhet, men att upplägget på fritidshemmet styrts av vilken

ekonomi verksamheten fått tilldelad, närheten till skolan och dess diskurs kring kunskap och social utveckling. Hon skriver att begreppet *Skolifiering* uppstod under 1990-talets senare hälft och ansågs då vara ett hot mot fritidshemmets frivilliga verksamhet. Fritidspedagogen införlivades inom skolans värld som en slags hjälplärare som sågs som någon som var underordnad den riktiga läraren i skolan. Idag, menar Rohlin, vill man ha ett helhetstänk kring barns och ungas vistelse i skola och fritidshem, en helhetssyn på lärande och utveckling, vilket givetvis betonas av Skolverket (2011), då det står att:

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet - som förutsätter och samspelar med varandra. Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där dessa olika former balanseras och blir till en helhet. (Skolverket, 2011, s.10)

Vidare står det att de möten som sker mellan de olika pedagogiska synsätten i förskolan, fritidshemmet och skolan, kan stötta och skapa förutsättningar för lärande och utveckling hos eleverna. Jensen (2011) skriver om lärande på fritidshem och framhåller att forskare och de som arbetar i verksamheten måste accentuera vikten av det omfattande lärande som faktiskt äger rum inom fritidsverksamheten. Även Roslund (2010, juni) uttalar sig i en intervju, om lärande och vikten av att kunna erbjuda god kvalitet i verksamheten, detta genom att verksamheten ska vara anpassad efter styrdokument, barns behov och intressen. Dessa faktorer skulle kunna leda till ökad måluppfyllelse i skolan, menar Roslund.

8.4.2 Omsorgsambitioner

Samtliga respondenter pratar om barngruppernas storlek och att det inte verkar finnas någon gräns för hur stora barngrupper man får ha på ett fritidshem. De menar att lokalerna inte alls är byggda för så stora grupper som de har idag. Två av fritidspedagogerna menar att barnen skriker efter vuxentid och det innebär att de barn som gör negativa saker får mest uppmärksamhet, medan de snälla och tysta barnen i periferin får minst social tid med vuxna.

Det är svårt att få kvalitetstid med barnen eftersom grupperna är så stora, maxgränsen för hur stor barngruppen får vara, är nådd för länge sedan, rent fysiskt, lokalmässigt och säkerhetsmässigt. Vi måste vara brutalt ärliga, två vuxna på 48 barn, det är matematik som inte funkar!

Frans, fritidspedagog

Då vi frågar om man skulle kunna dela på grupperna säger Finn och Frans att riskfaktorn blir för stor och då blir ju kontentan den att de inte gör mysgrejer såsom slöjd, utflykter, bakning och gymna. I slutet av intervjun lutar sig en av pedagogerna bakåt och lägger armarna i kors och säger:

Med tanke på hur stora barngrupperna är på fritidshemmet, hur mycket kan det krävas av oss pedagoger och barnen egentligen?

Frans, fritidspedagog

De stora barngrupperna och känslan av att inte räcka till tär på en. När gruppen är så stor innebär det att man inte kan lova barnen något, för man vet aldrig om man behöver gå och medla i en konflikt någon annanstans. Värst är det när man

faktiskt har lovat ett barn något flera dagar i rad, men kommer på när veckan är slut, att man inte har hunnit prata med det barnet överhuvudtaget. Det är verkligen en känsla av otillräcklighet.

Finn, fritidspedagog

I Skollagen (SFS 2010:800) står det att "... Skolbarnsomsorgens uppgift är att komplettera skolan samt erbjuda barn en meningsfull fritid och stöd i utvecklingen" (2 kap. 3 §). När pedagogerna pratar om barngruppernas växande storlek och att lokalerna inte alls är anpassade för så många barn, så kopplar vi detta till Skollagen där det står att "barngrupperna skall ha en lämplig sammansättning och storlek. Lokalerna skall vara ändamålsenliga" (2 kap. 3 §). Vidare anges även vems ansvar det är att dessa regler efterföljs. Det står att "huvudmannen ska se till att elevgrupperna har en lämplig sammansättning och storlek och att eleverna även i övrigt erbjuds en god miljö" (14 kap. 9 §). Även Lärarförbundet (2010) påpekar barngruppernas drastiska storleksökning sedan 1990-talet, samtidigt som de poängterar att antalet fritidspedagoger har minskat. I Skolinspektionens rapport (2010b) tas problematiken upp kring att omsorgsambitionerna inte alltid går att förverkliga på grund av de stora barngrupperna och lokalernas utformning, vilket även framkommer i våra samtalsintervjuer. Det står att:

Granskningen visar dock att relationerna mellan vuxna och barn tenderar att bli ytliga och flyktiga i de större barngrupperna och att säkerheten och tillsynen över barnen på vissa håll behöver ses över. ... På alltför många fritidshem reagerar såväl barn som vuxna på hög ljudvolym, trängsel och stress och bristen på möjligheter för barnen att dra sig undan för lugn och ro. (Skolinspektionen, 2010, s. 4)

Johansson (2011) menar att fritidshemmet kan bestå av två olika sidor. På den ena sidan ser man en ideologisk och ideal bild där statliga styrdokument i form av skollag, läroplan och Skolverkets allmänna råd finns. På den andra sidan ser man fritidshemmets vardagspraktik och pedagogernas arbete där, och förhållanden mellan ideal och realitet inte är helt oproblematiskt. Idealen ska vara vägledande för fritidshemmets kvalitet genom att målen ska styra arbetets innehåll och utveckling, dock styrs verkligheten ofta av förhållanden som gör att idealen får ta ett kliv åt sidan. Exempel på sådana förhållanden kan vara vilka barn som finns i gruppen, storlek på barngruppen och vilken utbildning personalen har. Johansson argumenterar för att man kritiskt måste diskutera och reflektera över den idealbild som finns och det praktiska pedagogiska innehållet, samt förhållandet mellan dessa. Om avståndet mellan dem är för stort finns risken att denna klyfta leder till uppgivenhet bland pedagogerna som skall utföra det praktiska pedagogiska arbetet och detta påverkar såklart den pedagogiska kvaliteten i fritidsverksamheten på ett negativt sätt. Man måste alltså fortsätta diskutera vilka möjligheter idealmålen har att utveckla verksamheten, samt vad som krävs för att detta skall kunna ske, menar Johansson.

8.4.3 De äldre barnen "bjuds in med armbågen"

De fritidspedagoger vi intervjuar berättar att det på fritidshemmen endast går ett fåtal barn i åldrarna 10 till 12 år. På frågan vad de gör för att locka dessa åldersgrupper att vara kvar på fritidshemmet, var det självklara svaret på frågan att barnen helt enkelt var för stora, eller att de inte hade några kompisar att leka med. Av de fem rektorerna var det endast Rolf som framhöll vikten av att arbeta förebyggande på fritidshemmet, så att de äldre barnen skulle stanna kvar. Rektorn menar att dessa åldrar behöver ha ett annat upplägg på

fritidshemsverksamheten, de behöver få testa på andra saker än vad de yngre barnen erbjuds. Dessa aktiviteter säger Rolf, kan vara att planera sin tid, att laga mellanmål samt få en chans att lära sig att hitta i kommunen. Rolf påpekade att de äldre barnen ska träna på att klara sig själva och känna en grundtrygghet i att de faktiskt kan detta.

Om majoriteten stannar kvar så stannar alla kvar och vice versa.

Rolf, rektor

Detta kopplar vi till Skolinspektionens rapport (2010b) som tar upp aspekten av att de äldre barnen ”bjuds in med armbågen”. Det står att:

Det är vanligt att barn och vårdnadshavare får signaler om att fritidshemmet framförallt är till för de yngre barnen och majoriteten av barnen slutar i fritidshemmet före årskurs 4. Dessa signaler förstärks genom att det finns få inslag som erbjuder ett innehåll som passar åldersgruppen och som ger barnen inspiration och kunskap för att på sikt skapa en positiv fritid på egen hand. (Skolinspektionen, 2010b, s. 4)

Skolinspektionen (2010b) tar även upp att på de granskade fritidshemmen så anpassas inte verksamheten efter barngruppens behov. “Man utgår inte från att barn är olika med olika intressen, behov och erfarenheter.” (s. 4). I Skolinspektionens slutrapport (2013) går det att läsa att “en vanlig förekommande konsekvens av det är att de äldre barnen då slutar att vara på fritidshemmet. Detta kan få stora konsekvenser för de barn som inte har möjlighet till en meningsfull fritid på hemmaplan” (s. 32). Roslund, projektledare för Skolinspektionens kvalitetsgranskning (2010a), säger till Bengts (2010, juni) att 10-12 åringar visst behöver fritidshemmet:

Det är en känslig ålder där barn söker sig utanför hemmet och socialiserar på olika arenor. Fritidshemmet skulle kunna bidra med att visa på olika fritidsintressen och stödja barnen till att klara sig själva när de så småningom slutar på fritids. Det skulle kunna vara ett reellt positivt alternativ till att gå hem ensam ... Hon säger också att det inte är alla barn i 10–12-årsåldern som har en stimulerande hemmiljö eller på något annat sätt har möjlighet till ett rikt socialt liv efter skolan. Långt ifrån alla barn deltar i organiserade fritidsaktiviteter efter skolan. För dem skulle en bra och åldersanpassad fritidshemsverksamhet kunna betyda mycket. Kort sagt, fritidshemmen är en outnyttjad samhällspotential ...
– Det håller på att hända en del, eller jag hoppas i alla fall det. Viktigt är att de statliga myndigheterna signalerar att också fritidshemmen är viktiga och det gör vi nu. Jag hoppas på att rapporter tillsammans med konferenser och en allmän debatt ska kunna påverka utvecklingen i en positiv riktning. (Utsnitt ur Bengts intervju med Roslund, 2010, juni i tidskriften Fritidspedagogik.)

8.4.4 Ökad kunskap kring fritidshemmet

Fritidspedagogerna framhåller att det vore positivt om huvudmannen hade en pedagogisk bakgrund och visste vad som krävs av fritidspersonalen i verksamheten. Respondenterna lyfter vikten av att huvudmannen bör ha en insikt om hur verksamheten ser ut i verkligheten. De menar att det skulle behövas mer kunskap hos ledningen kring hur fritidshemmet kan stötta barn och ungas lärande och utveckling. Flera av rektorerna menar att de inte får tillräckligt med stöd från ledningen, utan att det är de själva som får vara den drivande kraften

för verksamhetens utveckling. Rektorer uttrycker att det är bra att kommunen har börjat satsa i större utsträckning på fritidshemmet, men att det fortfarande finns en hel del kvar att jobba med.

Kommunen har varit väldigt dålig på att centralt ta hand om kompetensutveckling.

Robin, rektor

Fritidshemmet har inom politiken varit styvmoderligt behandlat, något man skött med ”vänster hand”, man har inte satsat lika mycket resurser på den verksamheten och det är något man behöver jobba med mer.

Rita, rektor

Enligt Skolverket (2011) så är det rektorns uppgift, som pedagogisk ledare och chef, att se till att skolans resultat följs upp och utvärderas. Med följande citat framhålls hur viktigt det är att se över kvaliteten i verksamheten.

Detta kräver att verksamheten ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som med det omgivande samhället. (Skolverket, 2011, s. 11)

Då rektorerna i vår studie pratar om skolutveckling synliggörs vikten av att fokusera på samarbete mellan fritidshem och skola. Det framkommer att god fritidshemsverksamhet bör se till barnens hela skoldag, dock poängteras det av rektorerna att skolorna i kommunen har kommit olika långt, då det gäller att se till helheten på barns lärande. Detta kopplar vi till Johansson (2011) som menar att ett lyckat samarbete kräver vissa grundförutsättningar. Viktigt är att fokus ligger på barnen och att deras intressen och behov sätts i första rummet. För att goda resultat skall uppnås krävs det att fritidspersonal får tid för gemensam planering tillsammans med andra verksamheter så att man tillsammans kan samtala och diskutera kring hur samarbetet dem emellan skall se ut.

Respondenterna säger under samtalsintervjuerna att det är svårt att synliggöra vad fritidshemmet gör och står för då den allmänna inställningen från föräldrar och samhälle är att det är barnomsorg då föräldrar arbetar. De uttrycker även att de som arbetar inom skolan ser att fritidshemmet har en djupare mening med att stötta barnens socialisation, samspel och lärande. Flera av respondenterna lyfter upp synliggörandet av verksamheten som ett utvecklingsområde.

Jag vet att fritidspedagogerna själva tycker att de är jätteduktiga, men de säger också att alla andra inte vet det och ser det... Man måste vara aktiv med att visa vad man gör och vad man står för.

Robin, rektor

Samma rektor fortsätter att prata om bristen på tid och hur hennes agerande skulle kunna hjälpa till att synliggöra och lyfta fritidshemmet i större utsträckning för att bidra till

skolutveckling. Hon lyfter även vikten av att få stöd från huvudmannen och säger att:

Ja... jag borde ge dem mer tid och framförallt försöka få in dem i olika saker och också göra mer reklam för vad de gör... De hjälper ju definitivt till med måluppfyllelsen i skolan. Det borde jag bli mycket bättre på ... Mitt agerande kan bidra, och hur jag pratar om fritidshemmet... och jag kan bli mycket bättre, för jag har inte varit bra, jag är bättre nu, men det är en lång väg att gå. Jag har ju all möjlighet i världen att lyfta upp för andra vad fritidshemmet jobbar med och låta dem visa upp sig mer. Där har jag ett stort ansvar. Sen är det viktigt att jag får stöd uppifrån, för jag kan inte driva allt själv.

Robin, rektor

Robin pratade om måluppfyllelse och Hjalmarsson (2011) skriver i Skolverkets kunskapsöversikt att "enligt Lärarförbundet bidrar fritidspedagogiken till att eleverna uppnår målen i läroplanen och kursplanerna" (s. 63). Skolinspektionen (2010a) trycker på vikten av att rektorn är insatt i fritidshemmets uppdrag. De skriver att "i över hälften av de granskade fritidshemmen behöver rektorn bli mer förtrogen med fritidshemmets uppdrag och med den dagliga verksamheten för att kunna bidra till det pedagogiska utvecklingsarbete som behövs på många håll" (s. 7). Folkesson et al. (2004) skriver "förändring och förbättring kan endast åstadkommas av pedagogerna själva" (s. 144). Folkesson et al. (2004) poängterar att det är den pedagogiska ledningen, som både ska vara införstådd i vilket behov arbetslaget har och vad laget behöver för att gå vidare. Detta innebär, menar forskarna, att ledningen ska ställa krav samtidigt som de ska stödja utvecklingsarbetet.

8.4.5 Planering, dokumentation och reflektion

Respondenterna påpekar vid ett flertal tillfällen under intervjuerna att tidsbristen och de stora grupperna är bidragande orsaker till att reflektionstid och dokumentation inte är så vanligt förekommande i verksamheten. Nulägesanalysen är den enda återkoppling som huvudmannen kräver från fritidshemmet och inte heller rektorn förväntar sig någon annan skriftlig återkoppling eller dokumentation från fritidsverksamheten.

Fritidspedagogerna har så mycket annat att göra, så att dokumentera och föra protokoll skulle bara göra bördan ännu tyngre. Jag litar fullt på att fritidspedagogerna gör det dom ska ändå.

Rakel, rektor

Johansson (2011) framhåller vikten av att de som jobbar inom skolans olika verksamheter har en gemensam pedagogisk grundsyn, detta för att främja förståelse och kontinuitet för barnen. Det är viktigt att fokus ligger på barnen och att deras behov och intressen kommer i första hand. Författaren menar vidare att det är av stor vikt att fritidspedagoger och lärare får tid avsatt för att förbereda och diskutera hur samarbetet ska se ut. Personal i fritidshem, förskoleklass och grundskolan skall alltså "ges möjlighet till gemensam planering, utvärdering och utveckling av verksamheten" (s. 18). I Skolinspektionens rapport (2013) framhålls rektorns roll för samtal och reflektion. Skolinspektionen menar att alla som jobbar inom skolan ska få möjlighet att, under rektorns ledning, samtala och reflektera kontinuerligt kring den egna verksamheten. Vidare påpekas hur viktigt det är att analysera de resultat man uppnått i sitt arbete. Skolverket (2007) uttrycker i de Allmänna råden att kvalitetsredovisningen är ett stöd i för det kontinuerliga utvecklingsarbete som pågår inom

fritidshemmet. Hjalmarsson (2011) tydliggör däremot, i Skolverkets kunskapsöversikt, att ”i den nuvarande skollagen är kravet på att visa upp sin verksamhet genom kvalitetsredovisningar borta, men personalen ska dokumentera sitt systematiska kvalitetsarbete” (s. 16). I Skolinspektionens rapport (2013) kan man läsa att ”många rektorer behöver arbeta mer med att följa upp, utvärdera och analysera fritidshemmets verksamhet. Rektor brister också ofta i sin roll som pedagogisk ledare och ansvaret för att driva utvecklingen av utbildningen och leda personalen i sitt dagliga arbete” (s. 34).

Rektorerna anser att mer tid för reflektion hade varit bra för verksamheten, men de säger samtidigt att det tyvärr är många faktorer som spelar in för att få till mer planeringstid och reflektionstid. En av rektorerna säger att hon tycker att planeringstiden är för kort, och att det är väldigt vanligt att man endast behandlar det som ska ske under samverkanstiden i skolan.

Det är ett stort problem, men tiden räcker inte till.

Rakel, rektor

Jag har pratat med pedagogerna här och jag ser att det är viktigt att man får reflektera och utvärdera verksamheten allteftersom. Även de korta reflektionerna är viktiga tycker jag. Att bolla i stunden är oerhört viktigt, likväl som att bolla ett par dagar efteråt.

Rolf, rektor

Rektorns ansvar för planering, reflektion och samarbete med andra verksamheter lyfts i Skolverket (2011) då det står det att ”rektorn har ansvaret för skolans resultat och har, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att samarbetsformer utvecklas mellan förskoleklassen, skolan och fritidshemmet för att stödja varje elevs mångsidiga utveckling och lärande” (s. 18f). Skolinspektionen (2010a) understryker i sin rapport att eftermiddagsverksamheten i många fritidshem är oplanerad och att den genomförs mest på rutin. De påpekar att många av de pedagogiskt utbildade i personalstyrkan förbrukar mycket av sin kraft under skolsamverkanstiden och en följd av detta blir att de släpper på de pedagogiska ambitionerna för fritidsverksamheten. Skolinspektionen tar även upp att “grupper av de anställda uppfattar inte att fritidshemmet har ett lärandeuppdrag och det är alltför ovanligt med pedagogisk diskussion och reflexion” (s. 7).

Rita säger att de nu har börjat med skilda APT-möten, ett för skola och ett för fritidshemmet, detta för att fritidspedagogiska frågor ska få mer utrymme i verksamheten. Tidigare så togs främst skolrelaterade frågor upp på dessa möten och man hann oftast bara behandla fritidshemsverksamheten som hastigast. Alla fritidspedagoger säger att de gärna skulle ha gemensam planering tillsammans med lärarna för att på så vis tillsammans kunna göra skoltiden och fritidshemsverksamheten mer givande för barnen. De menar att det skulle kunna vara en stor del för att få till det helhetstänk som så många rektorer pratar om. Robin ser dock en fara i att ha gemensam planering. Hon menar att man först måste säkerställa att även lärare förstår fritidshemmets roll för barnens lärande och utveckling, annars finns risken att fritidspedagogerna utnyttjas till lärarnas fördel. Flera av respondenterna anser att reflektionstid, både enskild och i grupp, är viktigt för att få en hög kvalitet på fritidshemmet. Tid, eller snarare bristen på tid är ett återkommande tema när man pratar om skolan överlag. Respondenterna menar att fritidspedagogerna behöver tid för reflektion, tid för dokumentation, tid för att förbereda den verksamhet eller den aktivitet de planerat, men de

behöver också tid för återhämtning efter skolsamverkanstiden.

Det kan hända att gemensam planering kan förändra verksamheten till det bättre, men risken är att skolan kanske får det bättre ... (paus)... att de tar över... (paus) Vi är inte riktigt där än, att vi tänker ”hela dagen”.

Robin, rektor

Men om man ska få hög kvalitet, så behöver man ju både förberedelsetid och reflektionstid... Vi sliter på fritidspersonalen kan jag tycka!

Robin, rektor

Fröman och Johansson (2011) tar upp vikten av att ett arbetslag är väl inarbetat och att alla i laget strävar mot samma mål. De menar att de akuta frågeställningarna ofta tar överhand och att det då blir på bekostnad av de pedagogiska samtalen kollegor emellan, vilket även accentuerades under intervjuerna med fritidspedagogerna. Larsson (2011) påpekar att ett arbetslag behöver ha en ömsesidig respekt för varandras pedagogiska kompetenser. Hon menar att arbetet med den gemensamma läroplanen (Lgr11) underlättas när ”olika kompetenser kompletterar varandra” (s. 5). Vidare skriver Fröman och Johansson att arbetslagets gemensamma träffar är viktiga eftersom det finns ett behov för reflektion och planering kring verksamheten. Författarna skriver att ”på lagets gemensamma tid behöver man fatta beslut om strategier för hur de mer långsiktiga målen för lagets arbete skall kunna nås. Det är också ett möte där tidigare beslut kan utvärderas av arbetslaget” (s. 83).

8.5 Våra viktigaste resultat i korthet

Fritidshemmets funktion är en trygg plats som ska stötta barns lärande och utveckling. Barnen ska genom social träning och samspelande med andra lära sig rutiner och hur man tar vara på sig själv. Fritidshemmet betraktas som barnomsorg som ska erbjuda barnen en meningsfull fritid och att verksamheten ska ses som ett komplement till skolan och bör även ses som skolans skyltfönster.

Fritidspedagogernas position beskrivs som att de är en resurs under samverkanstiden samt att de ingår i skolans arbetslag. Det framkommer även att fritidspedagogens uppgift är att skapa goda relationer till både barn och vårdnadshavare, de har även ansvar för eftermiddagsverksamheten. Den position som syns tydligast är den att fritidspedagogerna får rollen som resurs, vikarie, förskoleklasslärare och som konflikthanterare under skolsamverkanstiden.

De verktyg som krävs för att driva gemensam verksamhetsutveckling är en ökad kunskap hos huvudman och lärare om vad fritidshemmet är, samt kompetensutveckling för hela skolans personal. Detta för att skola och fritids ska kunna bli en helhet i den integrerade heldagsomsorg, som fritidshem och skola gemensamt ska erbjuda barn. Detta kräver gemensam planering i lärarlagen. Det krävs även att fritidspedagoger approprierar läroplanen samt synliggör detta utåt för lärare, rektor, barn och vårdnadshavare, för att på detta vis framhålla och skylta med både sitt läraruppdrag och sin verksamhet. Rektorer måste se till att fritidspedagoger få mer tid för dokumentation, reflektion, analys och planering av verksamheten. Det framkommer att mindre barngrupper behövs för att kunna tillgodose alla barns behov och erbjuda dem en meningsfull fritid. Mindre barngrupper vore även önskvärt ur

fritidspedagogens perspektiv, då detta skulle möjliggöra för fritidspedagogen att se och prata med varje barn varje dag. Då det gäller de äldre barnens vistelse i fritidshemmet behöver fritidspedagogerna en ökad förståelse och inspiration till att utveckla sin verksamhet så att de äldre barnen lockas att stanna kvar.

9. Diskussion

I diskussionen knyter vi ihop delar av våra resultat och vår analys och diskuterar dessa utifrån vårt syfte och frågeställningar. Syftet med studien var att skapa kunskap kring vilka verktyg som krävs för att driva verksamhetsutveckling i den integrerade heldagsomsorg, som fritidshem och skola gemensamt ska erbjuda barn. Diskussionen avslutas med en sammanfattning där vi kortfattat redogör för huruvida vi fått svar på våra frågeställningar eller ej och därefter följer förslag på vidare forskning.

9.1 Verktyg för utveckling av verksamheten

Det framkommer genom intervjuerna att eftersom skolutvecklingsbeslut tas på politikernivå, så vore det önskvärt att kommunpolitiker, huvudman och rektor tillbringade mer tid i fritidshemsverksamheten. Detta vore givande för att öka medvetenheten kring vad som sker i verksamheten och hur storleken på barngrupperna ser ut. Vi kan inte annat än hålla med i detta när en utav fritidspedagogerna uttrycker att barngrupperna är för stora och lokalerna inte är anpassade för bedrivandet av verksamheten. Dessa förhållanden komprimerar säkerheten för både pedagoger och barn. Detta anser vi strida totalt mot vad som står i Skollagen (SFS 2010:800) om barngruppernas storlek och lokalernas utformning. I lagen står att ”barngrupperna skall ha en lämplig sammansättning och storlek. Lokalerna skall vara ändamålsenliga” (2 kap., 3 §). Resultatet i detta exempel skulle närmast kunna ses som ett lagbrott, då fritidspedagogerna hävdar att grupperna är för stora för man skall kunna erbjuda barnen en meningsfull fritid. Gilje och Grimen (2007) skriver om Popper forskningsteori, och i enlighet med Poppers teorier om kritisk rationalism, ställer vi oss här undrande kring tolkningen av begreppet ”meningsfull fritid”. Vi ställer oss frågan: Vad innebär meningsfull fritid egentligen? Innebär meningsfull fritid att barnen skall trängas ihop i för små lokaler? Innebär meningsfull fritid att barnen skall känna sig osynliga för att grupperna är för stora? Pedagogerna framhåller att om verksamheten och fritiden skall vara meningsfull så måste en förändring ske. Som det ser ut just nu så skriker barnen efter vuxentid som pedagogerna inte hinner ge dem och detta lämnar barnen med en frustration och en känsla av att vara osynlig och pedagogerna går hem i slutet av dagen med en känsla av otillräcklighet.

Både vi och våra respondenter känner att det vore önskvärt att de som styr verksamheten hade en pedagogisk bakgrund och tidigare erfarenheter från fritidshemsverksamhet. Det framkommer också att verksamheten skulle kunna lyftas upp ytterligare genom mer stöd från huvudmannen gällande vidare kompetensutveckling för fritidspedagoger, lärare och rektorer. Detta förankrar vi i Skollagen (SFS 2010:800) där det står ”för bedrivande av ... skolbarnsomsorg skall det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och en god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses” (2 kap., 3 §). Med detta anser vi att ett steg i rätt riktning vore att fortbilda den personal som är verksam inom fritidshemsverksamheten. Både rektorer och fritidspedagoger behöver vidareutbildning för att få nya erfarenheter och kanske även nya krafter. Utöver kompetensutveckling för pedagoger och rektorer så vore det även bra om detta erbjöds lärare för att synliggöra fritidshemmets roll för dem. Politikerna har i dagsläget valt att lägga fokus på fritidshemmet, genom att ett ”Nätverk” har skapats, där en fritidspedagog från varje skola ingår. Nätverkets uppgift är att sprida inspiration och utveckla fritidspedagogernas kompetens. Dock ställer sig

fritidspedagogerna och vi lite undrande till vad detta ”fokus” innebär, för att ”sätta fokus” på något innebär inte samma sak som att ”satsa” på något. Det framkommer att det inte handlar om att ta in mer personal, eller att minska barngrupperna. Det är snarare en form av intern kompetensutveckling där fritidspedagoger från olika fritidshem inom kommunen samlas och delger varandra erfarenheter och tips som senare skall spridas ut i respektive verksamhet. Enligt Skolverket (2011) ligger ansvaret för personalens kompetensutveckling på rektorn. Det är alltså dennes uppgift att säkerställa att fritidspersonalen professionellt skall kunna utföra sina uppgifter.

Vårt resultat visar att planering, dokumentation och reflektion är ovanligt förekommande företeelser inom fritidshemsverksamheten. Detta skulle dock behövas i större utsträckning, menar respondenterna, men tiden för detta finns inte. Det framkommer under en intervju att rektorn anser att fritidspedagogerna har för mycket att göra redan nu och att dokumentation skulle vara en last för pedagogerna. Rektorn menar här att hon litar på att fritidspedagogerna fullföljer sitt pedagogiska uppdrag ändå. När detta tankesätt synliggjordes för oss så fick vi några utav våra förutfattade meningar kring rektorers tankesätt bekräftade. Genom detta sätt att resonera så lägger rektorn över ansvaret för verksamhetens utveckling helt och hållet på fritidspedagogerna. Om rektorn inte uppmuntrar till, och förväntar sig, regelbunden reflektion och dokumentation, hur kan man då följa upp och föra verksamheten framåt? Vi ställer oss undrande till hur man kan genomföra goda kvalitetsredovisningar om man inte dokumenterar sin verksamhet? Är det så att detta tankesätt är det vanligaste? Är det därför Skolinspektionen (1999; 2010; 2013) finner nästan samma problemområden i sina granskningar trots att det är närmare 15 år mellan dem? Även om just denna rektor uttryckte sig på detta vis, så ser vi ändå ett positivt mönster där både rektorer och fritidspedagoger framhåller hur viktigt det är att få tid för planering, dokumentation, reflektion och analys av verksamheten.

Vi ser också orsaken till att planering, dokumentation, reflektion och analys av verksamheten är ovanligt förekommande – brist på tid. Både Skolverket (2011) och Skolinspektionen (2013) framhåller att det är rektorns ansvar att se till att de som arbetar inom skolans verksamhet skall få möjlighet att samtala och reflektera kontinuerligt kring den egna verksamheten. Här känner vi att rektor och huvudman behöver se över situationen och vad som kan göras för att underlätta för barn och fritidspedagoger. Samtliga rektorer säger att fritidspedagogerna är väl medvetna om sitt läraruppdrag, men de kan även se att uppdraget på förmiddagen tar mycket ork från dem. Här poängteras hur viktigt det är för fritidshemmet att strukturera upp och förbereda sin eftermiddagsverksamhet. Det som framkommer är även vikten av att fritidspedagogerna tänker och planerar utifrån de didaktiska frågorna vad/hur/varför. Här finns en motsägelse i rektorernas tankesätt och vi ställer oss kritiskt undrande till hur fritidspedagogerna ska kunna planera sin verksamhet om tiden inte finns?

Tid och samarbete är av största vikt för att driva skolutvecklingen framåt. Enligt Skolverket (2011) skulle ett ömsesidigt möte mellan de pedagogiska synsätten i skolan och de anslutande verksamheterna kunna främja barnens utveckling och lärande. Utbildningen ska på så vis utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov. Det står att ”samarbetsformer mellan förskoleklass, skola och fritidshem ska utvecklas för att berika varje elevs mångsidiga utveckling och lärande” (s. 16). Tid behövs för förberedelse och planering av den egna verksamheten, men man ser också att de flesta skulle önska att fritidspedagoger och lärare fick gemensam planeringstid för att på så vis öppna upp möjligheten för ett ”hela dagen-tänk” och ytterligare kunna stötta barnen i deras lärande och utveckling. Inom det sociokulturella perspektivet läggs det stor vikt vid samspel mellan individer, vilket Dysthe och Igland (2003) tar upp då de skriver att barnet behöver en mångfald av upplevelser och olika sätt att tänka

kring saker och ting. Här tänker vi att även vuxna individer behöver ta del av andras åsikter, tankar och erfarenheter, vilket görs och kan göras i större utsträckning vid planering av hela skolans verksamhet. Både rektorer och fritidspedagoger uttrycker en form av konstaterande uppgivenhet när de pratar om tidsbristen i fritidshemsverksamheten. Det framkommer tydligt i resultatet att tidsbristen är ett utvecklingsområde som man behöver arbeta med. Även om alla rektorer och fritidspedagoger tänker ”hela barnens dag” så är det fortfarande så att detta tänk måste synliggöras för resten av samhället, lärare och föräldrar. Det måste tydligare framgå att tiden i verksamheten också är utbildning och att barnen lär sig saker även där. I Skollagen (SFS 2010:800) står det att ”utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov” (14 kap., 2 §).

Vi anser att gemensam planering skulle kunna bidra till att lärarna får större insikt i hur fritidspedagogerna arbetar och hur fritidsverksamheten ser ut. Vi ser en skillnad i hur olika våra respondenter tänker kring deras APT-möten, då vissa har gemensamma möten och vissa har ett möte för skolan och ett för fritidshemmet. Skilda möten på vissa skolor har uppkommit till följd av att fritidshemmet fick för lite utrymme på de gemensamma mötena. Att denna problematik har uppmärksammats ser vi som ett steg i rätt riktning. Det är bra anser vi, att fritidshemmet får mer utrymme för att diskutera sin egen verksamhet under APT-mötena. Dock ställer vi oss frågan om det är rätt att de skall behöva ett enskilt möte för detta? Ett förslag från oss är att rektorer hellre borde försöka integrera verksamheterna på ett bättre vis, genom att exempelvis fördela det gemensamma APT-mötet lika mellan skola och fritidshem. När man delar upp verksamheterna så sätter man på ett vis upp en ny skiljevägg mellan dem, även om grundtanken med de skilda mötena är god. Om båda verksamheterna fick lika mycket tid för att behandla frågor som rör lärande och utbildning i respektive verksamhet, så är det vår förhoppning att lärare i skolan skulle bli mer insatta i fritidshemsverksamheten och vice versa. Detta kopplar vi till Johansson (2011) då han tar upp aspekten av att pedagoger inom skolans verksamheter bör ha en gemensam pedagogisk grundsyn samtidigt som de behöver tid för gemensam planering.

Ett annat utvecklingsområde som framträder är att alla som jobbar inom, och ansvarar för fritidshemsverksamheten skulle kunna bli bättre på att lyfta och göra reklam för fritidspedagogernas arbete med barnen. Respondenterna är överens om att de använder läroplanen i planeringen av sin verksamhet, fritidspedagogerna menar att den alltid finns i bakhuvudet, men att de brister i att synliggöra detta användande för sig själva, barn och föräldrar. Detta är alltså ytterligare ett utvecklingsområde som framkommer, att man skulle kunna lyfta fritidshemmet som en plats för utveckling och lärande, för att på så vis höja fritidshemmets status som en arena för utbildning. Skolverket (2007) uttrycker i de Allmänna råden ”för de avsnitt i läroplanen som behandlar grundläggande värde, förståelse och medmänsklighet, saklighet och allsidighet, normer och värden kan läroplanen helt och hållet tillämpas även av fritidshemmets” (s. 12). Klerfelt och Haglund (2011) menar att en förändrad syn på fritidshemmet har uppstått, en syn där man nu ser fritidshemmet som utbildning. Detta skulle kunna tolkas som att den kritik som Skolverket (2010) framhåller mot flera kommuners hantering av fritidshemmen i högre grad accentuerar fritidshemsverksamhetens möjlighet att stötta barns utveckling och lärande.

Benämningen av fritidshemmet som ”utbildning” är något som aldrig framkommer i våra samtalsintervjuer med rektorer och fritidspedagoger, trots att både läroplan och Skollag använder denna benämning. Vad skulle då detta kunna bero på? Är det så att yrkesverksamma inom fritidshemsverksamheten inte ser på verksamheten som utbildning? Är det så att respondenterna anser att utbildning hör skoltiden till och att det i fritidshemmet istället är ett

konstant lärande som sker? Eller är det så att man inte benämner det som utbildning för att man tycker att uttrycket ”lärande och utveckling” sammanfattar det hela på ett bättre vis? Det enda säkra, enligt oss, är att uttrycket ”utbildning” behöver användas i större utsträckning när man talar om fritidshemmet. Genom att benämna vistelsen i fritidshemmet som en del av skolans och samhällets utbildning ökas, enligt oss, fritidshemsverksamhetens status.

Bildning skriver Alexandersson (2011) om och menar att detta ord är ett vidare begrepp än ordet utbildning och han skriver att ”själva processen för bildning – bildningsprocessen – kan beskrivas som en utveckling som börjar i det bekanta och går vidare mot det obekanta. Bildningens väg är då både individuell och kollektiv” (s. 10). Här tänker vi att det vore positivt att tänka i termer såsom lärande och bildning då man pratar om fritidshemmets pedagogiska miljöer än att man använder ordet ”utbildning” vilket kan ses som ett mer formellt styrt lärande utifrån läroplanens kunskapsmål. Visst går vi här emot allt vad skollagen står för då vi vill bortse från deras sätt att se på barns vistelse i fritidshemmet. Men det vi inte får glömma bort är att fritidshemsverksamheten är frivillig (även om de flesta barn alltid går där och inte ser den som frivillig) och då är det vår inställning att ordet utbildning får en negativ klang gentemot de skolbarn som ej får möjlighet att ta del av denna verksamhet. Däremot om man ser på skolan och fritidshemsverksamheten så som flera av våra rektorer gör, nämligen ur ett helhetsperspektiv, så innefattar detta att barnen ingår i en organisation där lärande, utbildning och utveckling går hand i hand, där ”skola” innefattar alla de aktiviteter som barnet ingår i under sin vistelse i verksamheten. Ordet ”skola” får alltså en helt annan innebörd där alla i verksamheten har ett hela dagen-tänk kring barn och ungas lärande.

9.2 Samarbete mellan skola och fritidshem

I mångt och mycket är fritidspedagoger och rektorer samspelade då det gäller barnens vistelse på fritidshemmet, dock synliggörs det att fritidspedagogerna får lägga mycket krut under skolsamverkanstiden istället för under fritidshemstiden. Att denna samverkan tar mycket kraft verkar rektorerna vara medvetna om, men de är dock inte villiga att släppa fritidspedagogerna från den verksamheten. De framhåller istället hur viktigt det är att fritidspedagogerna ser barnens hela dag och att de får möjlighet att lära känna barnen på olika plan och vid olika tidpunkter på dagen. Deras motivering är att detta skulle öppna upp för en bättre kontakt och förståelse kring barnens lärande och utveckling. Här ställer vi oss frågande tillsammans med fritidspedagogerna varför inte lärarna får denna ypperliga möjlighet att knyta nära och varma relationer med barnen utanför klassrummet? Då fritidspedagogerna säger att de vill ha gemensam planering med lärarna, så backar rektorerna och säger att detta skulle kunna förändra verksamheten till det bättre men det skulle också kunna bli på fritidshemsverksamhetens bekostnad, eftersom lärarna först måste förstå fritidshemmets roll för barnens lärande och utveckling.

Under intervjuerna väcks respondenternas tankar kring gemensam planeringstid för lärare och fritidspedagoger. En rektor menade dock att gemensam planering skulle kunna innebära att fritidsverksamheten förändras till det bättre, men hon såg även en risk med gemensam planering. Risker, menar hon, kan bli att den obligatoriska verksamheten i skolan går före och ställs i fokus, snarare än att fritidshemsverksamheten utvecklas. Detta tolkar vi som att klyftan mellan skola och fritidshem riskera att öka, snarare än att sammanfogas till ett ”hela-barnetsdag-tänk”. Här ser vi ett tydligt exempel på att reformen som gjordes under 1990-talet fortfarande inte fungerar nu på 2010-talet. Nästan 20 år har gått sedan man sammanfogade skolan med fritidshemsverksamheten och fortfarande är det en sladdrig hängbro emellan dessa två verksamheter anser vi, istället för en stadig och rejäl bro. Skolverket (1999) var redan på 1990-talet kritiska och påpekade hur viktigt det är att personalen som arbetar med barnen har

ett gemensamt mål och fokus för verksamheten. De skriver att ”det måste finnas en tydlig formulerad verksamhetsidé från skolans ledning som ger personalen rimliga möjligheter att bedriva sina respektive verksamheter utifrån det som förenar och skiljer dem åt” (s. 62). Idag går det fortfarande att läsa i Skolinspektionens rapport (2010) att vissa fritidshem hamnar långt under det acceptabla då det gäller verksamhetens fokus på barns lärande och utveckling. Skolverket (2011) tar upp hur ömsesidiga möten mellan de pedagogiska synsätten i skola och fritidshem kan berika barns och ungas lärande och utveckling. Det påpekas att det är upp till varje lärare och rektor att se till att dessa möten och samarbeten kommer till skott. Trots detta så avvaktar de flesta respondenter i vår studie. Om det är för att de anser att klyftan mellan fritidshem och skola är för stor eller om det helt enkelt är för att man ej pratar samma språk har ej framkommit i vår studie. Dock skriver Andersson (2013) att fritidspedagoger i hennes studie hade svårt att legitimeras sin praktik gentemot sina lärarkollegor. Detta kopplar hon till att ledningen i skolan kan ha för lite förståelse kring de strukturella ramarna som fritidspedagoger arbetar inom, samt att fritidspedagogerna själva kan ha svårt att kommunicera sin profession utåt i läraryrket. Under intervjuerna framkom det att de yngre barnen behöver fler vuxna än de äldre barnen, eftersom dessa är mer självgående. Detta anser både Finn och Frans. De skulle även se att man fokuserade mer på sexårsverksamheten, då dessa glöms bort. Här ser man tydligt att fritidspedagogerna bryr sig mer om de yngre barnen i verksamheten än de äldre. Kanske kan det vara så att detta beror på att Finn och Frans båda arbetade på fritidsavdelningar för sex – sju åringar och därför ej behövde tänka kring fenomenet att de större barnen slutar redan i årskurs fyra på fritids. Fija däremot hade erfarenhet av de äldre barnen och såg tydligare hur dessa försvann i periferin och att verksamheten tillägnades de yngre barnen i allt större utsträckning.

9.3 Hela-barnens-dag-tänk

Genom vår studie öppnades våra ögon för hur lite rektorer och pedagoger uppmärksammar de äldre barnens behov av fritidsverksamhet. Skolinspektionen (2013) menar att då de äldre barnen slutar vara på fritidshemmet, så kan detta få stora konsekvenser för de barn som inte har tillgång till mental och fysisk stimulans på hemmaplan. Endast en rektor reflekterade över de äldre barnen och vilka utmaningar de skulle kunna tänkas behöva, men då hennes skola än så länge ej hade barn i de åldrarna så känner vi att det hade varit intressant att återkomma dit om några år för att se hur deras fritidshem utvecklats. Det som framkom under intervjuerna var att de äldre barnen slutar oftast i årskurs fyra och varför var det egentligen ingen som reflekterat över eller kände sig manad i att undersöka vidare. Roslund (2010, juni) säger att 10-12 åringarna har ett behov av fritidshemmet och dess pedagogik. Vi håller med henne då hon poängterar att en bra och åldersanpassad fritidsverksamhet kan betyda mycket för barns socialisation. Vi har genom vår empiri, skapat oss förståelsen att skola och fritidshem ofta misslyckas med att erbjuda de äldre barnen en stimulerande miljö. Detta trots att det i Skollagen (SFS 2010:800) står att plats på fritidshem ska erbjudas till och med vårterminen det år barnet fyller 13 år. Utifrån detta ställer vi oss frågande till varför man ger upp, varför man nöjer sig med detta att de äldre barnen slutar och ej känner sig inspirerade till att komma och vistas på fritidshemmet? Här anser vi att analys, dokumentation och reflektion skulle kunna vara utmärkta verktyg för att kartlägga varför de äldre barnen slutar samt vad man kan göra för att de ska känna att fritidshemsverksamheten även är anpassad till deras behov och intressen. Lgr11 anger att:

Skolan ska främja elevernas harmoniska utveckling. Detta ska åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av innehåll och arbetsformer ... Gemensamma erfarenheter och den sociala och kulturella värld som skolan utgör skapar utrymme och förutsättningar för ett lärande och en utveckling där olika kunskapsformer är delar av en helhet. (Skolverket, 2011, s.10)

Om vi använder ordet ”skola” som ett begrepp för hela barnens dag så betyder detta att fritidshemmet ej går att exkludera från skolan och att eftermiddagsverksamheten ska få en högre och viktigare status än vad den i dagsläget har. Finn och Frans säger att det blir farligt då fritidspedagogerna får spilla sitt krut på skoltid istället för att fokusera på fritidsverksamheten. Detta kopplar vi till Fröman och Johansson (2011) som kallar detta fenomen för ett utnyttjande av fritidspedagoger. De benämner fritidspedagoger som ”skolans plåster” och de menar att lärare behöver få insikt i och stöd att förstå fritidspedagogens roll utifrån skolans styrdokument. Detta, menar Fröman och Johansson, är ett steg mot att de båda professionerna och uppdragen kan smältas samman. Enligt oss, skulle en sådan sammansmältning kunna resultera i ett ”hela-barnens-dag-tänk”. Här synliggörs för oss tre olika synsätt som kolliderar. Det första är rektorernas synsätt som innebär att fritidspedagogerna är lika viktiga som ämneslärarna. Det andra är lärarnas synsätt som innebär att fritidspedagogerna ses som en resurs till lärarnas skolundervisning. Det tredje och sista synsättet är fritidspedagogernas synsätt, som innebär att deras profession ska komma till sin rätt på eftermiddagarna i fritidshemsverksamheten. Vi ställer oss undrande till hur man kan lösa denna kontrovers? Även här känns den kritiska rationalismen som Popper förespråkar, applicerbar. Här tänker vi att implementeringen av skola och fritidshem de senaste tjugo åren har misslyckats totalt. Skolutvecklingsfaserna har misslyckats. Sammanfogandet av två helt olika professioner med två helt skilda sätt att se på lärandemiljöer har misslyckats. Hur löser man detta? Hur fogar man samman dessa diskursiva tankesätt? Är det lärarutbildningen som misslyckats? Är det Skollag och läroplaner som varit otydliga eller är det helt enkelt så att det ligger närmare hjärtat än så? Har rektorer och fritidspedagoger sig själva att skylla?

9.4 Synliggörandet av fritidshemmet

Våra resultat visar att fritidspedagoger och rektorer är införstådda med och vurmar för fritidshemmet och de barn som vistas där. Resultaten visar också hur lite tid det finns för planering, dokumentation, reflektion och analys av verksamheten.

Ett steg mot att synliggöra fritidshemmet och dess pedagogers profession kan vara att ta stöd i, och förankra det man gör, för och tillsammans med barnen, i Lgr11 och i Skollagen. Ett annat steg kan vara att rektorer och ledning förtydligar för både lärare och fritidspedagoger vilken roll de gemensamt har för barnens hela skoldag. Pondera att alla skolor använde sig av Skolinspektionens kvalitetsrapporter för utveckling av fritidshemsverksamhetens pedagogiska upplägg. Detta torde resultera i att kvaliteten i de flesta skolor skulle öka. Det är beklagligt att endast en respondent i vår studie har tagit del av rapporten, då Skolinspektionens förhoppning var att rapporten skulle ligga till grund för förbättringsarbete i fritidshem generellt över hela landet. Vi ställer oss frågan: Hur kommer det sig att rapporten ej tas på allvar? Hur kommer det sig att så få fritidspedagoger och rektorer ser den som ett nyttigt och tankeväckande inlägg för utvecklandet av sin egen verksamhet? I Lgr11 kan man läsa att:

Skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot de nationella målen. Huvudmannen har ett givet ansvar för att så sker. Den dagliga pedagogiska ledningen av skolan och lärarnas professionella ansvar är förutsättningar för att skolan utvecklas kvalitativt. Detta kräver att verksamheten ständigt prövas,

resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som med det omgivande samhället. (Skolverket, 2011, s. 11)

Vi ställer oss undrande till varför fritidshemmet har ett eget kapitel i Skollagen, men inte i läroplanen. Vår tolkning är att Skolverket (2011) särskiljer förskoleklass, skola och fritidshem. Om detta beror på att förskoleklass och fritidshem är frivilliga verksamheter framgår ej. Om fritidshemmet hade ett eget kapitel eller behandlades i högre grad i läroplanen, så kanske de verksamma inom skola och fritidshem hade förstått att ovanstående citat även gäller för fritidshemsverksamheten och inte, som vi tolkar det, bara för skolan. Detta förtydligande, anser vi, skulle kunna leda till att fritidspedagoger och lärare lättare skulle kunna appropriera det som står i läroplanen för att utveckla ett hela-barnens-dag-tänk.

Vi anser att det behövs ökad kunskap hos huvudman och lärare om vad fritidshemmet är, samt kompetensutveckling för hela skolans personal. För att skola och fritids ska kunna bli en helhet i den integrerade heldagsomsorg, som fritidshem och skola gemensamt ska erbjuda barn. Detta kräver gemensam planering i läroplanen. Det krävs även att fritidspedagoger approprierar läroplanen samt synliggör detta utåt för lärare, rektor, barn och vårdnadshavare, för att på detta vis framhålla och skylta med både sitt läraruppdrag och sin verksamhet. Rektorer måste se till att fritidspedagoger få mer tid för dokumentation, reflektion, analys och planering av verksamheten. Det vore även önskvärt, enligt oss, att skriftlig dokumentation och återkoppling vore ett krav från rektorn då detta blir ett ypperligt tillfälle för reflektion i arbetslaget. Det som behövs för att göra detta möjligt, enligt oss, är mer tid. Det framkommer att mindre barngrupper behövs för att kunna tillgodose alla barns behov och erbjuda dem en meningsfull fritid. Mindre barngrupper vore även önskvärt ur fritidspedagogens perspektiv, då detta skulle möjliggöra för fritidspedagogen att se och prata med varje barn varje dag. Detta i sin tur skulle kunna leda till att fritidspedagogerna i vår studie inte behöver gå hem med en känsla av otillräcklighet som de gör idag. Då det gäller de äldre barnens vistelse i fritidshemmet, anser vi att fritidspedagogerna behöver en ökad förståelse och bli inspirerade till att utveckla verksamheten så att de äldre barnen lockas att stanna kvar.

9.4.1 Skolans skyltfönster

En av rektorerna kallade fritidshemmet för skolans skyltfönster och då vi anser att ett skyltfönster både visar upp och tillåter att andra tittar in, så har vi valt att döpa detta arbete till just *Fritidshemmet - Skolans skyltfönster*, eftersom vi anser att detta är just det som fritidshemmet ska vara. Det ska vara skolans inspirationsplats, den arena där barn, fritidspedagoger, lärare och föräldrar kan mötas och vara jämlika. En av respondenterna poängterar under intervjuerna att fritidshemmet är skolans ansikte utåt. Hon fortsätter och säger att den kultur som är inom skolvärlden, inte öppnar upp för föräldrarna, vilket innebär att de hålls utanför den traditionella skolan, medan de i fritidshemmet bjuds in till samspel och dialog kring barnen. Insynen i skolverksamheten ges genom veckobrev, utvecklingssamtal och föräldramöten, dock är de personliga mötena korta och utspridda över läsåret. Detta innebär rent krasst att det bara är på fritidshemmet som vårdnadshavarna personligen får träffa och samtala med viktiga signifikanta andra till just sitt barn. Här anser vi att det är av yttersta vikt att fritidspedagoger blir experter på att skylta med vad, hur och varför de gör som de gör. Fritidshemmet skall alltså enligt oss vara, och har potentialen till att bli, skolans skyltfönster. Det man arbetar med skall tydligt exponeras och visa hur det bidrar till barnens lärande och utveckling. Det är även viktigt att de verktyg man använder, som bidrar till verksamhetens utveckling visas upp. Man ska på så vis dra upp rullgardinen, så att

vårdnadshavare och samhälle kan titta in och ta del av en tidigare stängd värld.

9.5 Framtida forskning

Under genomförandet av vår studie har ytterligare frågor och aspekter vuxit fram. Vi vill härmed ge förslag på ytterligare forskning som kan leda till verksamhetsutveckling av hela-barnens-dag tänk. Vi anser att det hade varit intressant i en fortsatt påbyggnads studie att även undersöka hur huvudmän, lärare och barn uppfattar fritidshemsverksamheten och fritidspedagogernas roll där. Detta hade kunnat resultera i en ökad förståelse kring fritidshemsverksamheten från deras sida. Följande frågor tänker vi kan ligga till grund för ett skolutvecklingsprojekt i framtiden. Vad innebär fritidshemmet för barnen? Vad innebär fritidsverksamheten för skolans lärare? Vad innebär fritidsverksamheten för skolans huvudmän?

Referenser

- Alexandersson, M. (2011). Att grunda för världsmedborgarskap och bildning. I *Lära, Leva, Utvecklas: Aspekter på fritidspedagogik och lärande*. (s. 8-12). [Broschyr]. Stockholm: Lärarförbundet.
- Andersson, B. (2013). *Nya fritidspedagoger: I spänningsfältet mellan tradition och nya styrformer* (Doktorsavhandling). Umeå: Institutionen för tillämpad utbildningsvetenskap Umeå universitet.
- Bjørndal, R.P C. (2005). *Det värderande ögat: Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Dysthe, O. (2003). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle individ och marknad*. (3. uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik AB.
- Fröman, H., & Johansson, P.O. (2011). Lagarbete och dess utveckling. I A.S. Pihlgren, (Red.), *Fritidshemmet: Fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan* (s. 65-92). Lund: Studentlitteratur.
- Folkesson, L., Lendahls Rosendal, R., Längsjö, E., & Rönnerman, K. (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur.
- Gilje, N., & Grimen, H. (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Hargreaves, A. (2004). Inclusive and exclusive educational change: Emotional responses of teachers and implications for leadership. *School Leadership & management*, 24(2), 287-310. doi:10.1080/1363243042000266936
- Hippinen, A. (2011). Yrkesroller i förändring. I A.S. Pihlgren (Red.), *Fritidshemmet: Fritidslärares uppdrag på fritidshemmet och i skolan* (s. 29-49). Lund: Studentlitteratur.
- Hjalmarsson, M. (2011). *Fritidshemmet: Lärande i samspel med skolan*. Stockholm: Fritzes.
- Ihrskog, M. (2011). Fritidshemmet som utgångspunkt för identitetsutprovning. I A. Klerfelt & B. Haglund (Red.), *Fritidspedagogik: Fritidshemmets teorier och praktiker* (s. 80-94). Stockholm: Liber.
- Jensen, M. (2011). Informellt lärande i fritidshemmet. I A. Klerfelt & B. Haglund (Red.), *Fritidspedagogik: Fritidshemmets teorier och praktiker* (s. 95-114). Stockholm: Liber.
- Johansson, I. (2011). *Fritidshemspedagogik: Idé - ideal- realitet*. Stockholm: Liber.
- Klerfelt, A., & Haglund, B. (2011). Introduktion till fritidspedagogik: Ett område med många bottenar. I A. Klerfelt & B. Haglund (Red.), *Fritidspedagogik: Fritidshemmets teorier och praktiker* (s. 5-8). Stockholm: Liber.
- Larsson, C. (2011). Det behövs ökad kunskap om fritidens lärande. I *Lära, Leva, utvecklas: Aspekter på fritidspedagogik och lärande* (s. 4-7). [Broschyr]. Stockholm: Lärarförbundet. Tillgänglig: <http://www.lararforbundet.se>
- Lärarförbundet. (2005). *När intresse blir kunskap: Fritidspedagogikens mål och medel*. [Pdf]. Stockholm: Lärarförbundet.
- Lärarförbundet. (2010, maj). *Slå vakt om fritidspedagogen*. [Broschyr]. Stockholm: Lärarförbundet.

Pihlgren, A. (2011). *Att finna en fritidshemmets didaktik*. [Artikel 1. Pdf]. Stockholms universitet: Institutionen för utbildningsvetenskap mot tekniska, estetiska och praktiska kunskapsstraditioner. Tillgänglig: <http://www.kunskapskallan.com>

Pihlgren, A., & Rohlin, M. (2011). Det ”fria” barnet. I A. Klerfelt & B. Haglund (Red.), *Fritidspedagogik: Fritidshemmets teorier och praktiker* (s. 14-41). Stockholm: Liber.

Regeringskansliet. (2005, november). *Barnets rättigheter: En lättläst skrift om konventionen om barnets rättigheter*. [Broschyr]. Stockholm: Utrikesdepartementets press-, informations- och kulturenhet.

Rohlin, M. (2012). *Fritidshemmets historiska dilemman: En nutidshistoria om konstruktionen av fritidshemmet i samordning med skolan*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

SFS 2010:800. *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.

Skolinspektionen. (2010a). *Kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen. (2010b). *Kvalitet i fritidshem: Sammanfattning*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen. (2013). *Skolans kvalitetsarbete ger möjlighet till förändring: Skolinspektionens erfarenheter och resultat från tillsyn och kvalitetsgranskning 2012*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolverket. (1999). *Finns fritids?: En utvärdering av kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Liber. Tillgänglig: http://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.1095!/menu/article/attachment/00-542.pdf

Skolverket. (2007). *Allmänna råd och kommentarer: Kvalitet i fritidshem*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket. (2011). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011*. Tillgänglig: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2575>

Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.

Internetkällor

Bengts, M. (2010, 1 juni) ”Inte bara stora barngrupper ställer till det”. (Intervju med Roslund) Tillgänglig: <http://www.lararnasnyheter.se/fritidspedagogen/2010/06/01/inte-bara-stora-barngrupper-staller>

Vetenskapsrådet (2011). *GOD FORSKNINGSED*. Vetenskapsrådet: Bromma: CM-Gruppen AB. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se>

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer, inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Vetenskapsrådet. Tillgänglig: <http://www.codex.vr.se/texts//HSFR.pdf>

Bilagor

Bilaga 1 – Förfrågan om deltagande i vår studie

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Hej!

Vi är två lärarstudenter vid namn Niklas Voss och Ann-Katrin White som går sista terminen på Göteborgs universitets inriktning mot förskola, skola och fritidshem. I november påbörjar vi vår C-uppsats, som fokuserar på hur man ser på fritidshemmet och dess roll i skolan. Då Lgr11 förankrat att all personal inom skolan ska arbeta gentemot de kunskapsmål som ställts upp där, så funderar vi på hur Ni på Er skola samarbetar och lyfter fritidshemmets roll för lärande?

De resultat som presenterades i Skolinspektionens undersökning gällande kvaliteten i fritidshemmen (Skolinspektionen, 2010:3) har väckt våra tankar kring vilken roll fritidshemmen kan tänkas ha/få i framtiden, samt hur man från både organisations- och verksamhetsnivå ser på dess verksamhet.

Vi vänder oss till Er som rektor men även till de utbildade fritidspedagoger som arbetar på Er skola/enhet. Vi skulle bli otroligt tacksamma om Ni vill delta i vår studie, då vi ser den som en viktig tillgång inom skolvärlden, eftersom väldigt få studier gjorts där rektorer fått ge sin syn på fritidshemmets roll inom skolan.

Vi kommer att genomföra enskilda intervjuer och Ni som respondenter kommer självfallet vara anonyma. Det är vår förhoppning att dessa intervjuer enbart kommer att ta ca 40 min av Er tid. Då vi även har ont om tid att samla empiri till vår studie är vi tacksamma för snabb respons senast (v44) antingen via mail eller telefon.

Vi förstår hur svårt det kan vara för både rektorer och personal att hitta en ledig tid för intervju och därför är vi väldigt flexibla i detta, men vi hoppas även att Ni förstår hur viktig Vi anser att vår studie är.

Vi hoppas att Ni ger oss chansen att träffa Er, då det är Era tankar och åsikter omkring fritidshemmet som är viktiga i vår studie.

Med vänliga hälsningar,
Niklas Voss & Ann-Katrin White
Ann-Katrin White
0738-XX XX XX
xxxxxx@gmail.com

Niklas Voss
0738-XX XX XX
xxxxxx@hotmail.com

Bilaga 2 – Information om studiens syfte och metod samt respondentens samtycke till deltagande i studien.

Notera: Följande bakgrund och syfte var vår utgångspunkt, men under studiens gång har dessa finslipats något.

Göteborgs Universitet Lärarutbildningen C-uppsats/avancerad nivå

Studenter:

Niklas Voss

mejl: xxxxxx@hotmail.com

mobil: 0738-XX XX XX

Ann-Katrin White

mejl: xxxxxx@gmail.com

mobil: 0738-XX XX XX

Handledare: Anna Klerfelt, Institutionen för pedagogik, kommunikation och lärande.

mejl: xxxxxx@ped.gu.se

Undersökningens bakgrund och syfte:

Genom att utgå från ett skolutvecklingsperspektiv, vill vi undersöka, synliggöra och jämföra både fritidspedagogers och rektorers förväntningar på fritidshemmet som en möjlig lärandemiljö. Vi ställer oss undrande till varför fritidshemmet inte är prioriterat inom skolvärlden, trots att Skolinspektionen år efter år påpekat hur viktigt just fritidshemmet är för barns och ungas kamratskapande och lärande.

Syftet med vår studie är att undersöka vilken betydelse fritidshemmet har för skolans utveckling.

Vilken roll spelar fritidshemmet för skolan sett från organisationsnivå?

Vilken roll spelar fritidshemmet för skolan sett från verksamhetsnivå?

Vad krävs för att fritidshemmet position skulle kunna förändras?

Vad behöver fritidspedagoger och rektorer hjälp med i fritidsverksamheten?

Metod:

Samtalsintervjuer och i vissa fall nedslagsintervjuer med både rektorer och fritidspedagoger.

Vinster med vår undersökning:

Vår förhoppning är att vårt arbete öppnar upp för fortsatt verksamhetsutveckling inom området Fritidshem och dess syfte för våra barn och unga i skolorna runtom i landet.

Informationskravet

Ditt deltagande är frivilligt och de uppgifter som insamlas kommer inte att användas i något annat syfte än för forskning.

”Forskaren skall informera uppgiftslämnare och undersökningsdeltagare om

deras uppgift i projektet och vilka villkor som gäller för deras deltagande. De skall därvid upplysas om att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta sin medverkan. Informationen skall omfatta alla de inslag i den aktuella undersökningen som rimligen kan tänkas påverka deras villighet att delta” (Vetenskapsrådet, 2011, s. 7).

Samtyckeskravet

”Forskaren skall inhämta uppgiftslämnarens och undersökningsdeltagares samtycke. I vissa fall bör samtycke dessutom inhämtas från förälder/vårdnadshavare (t.ex. om de undersökta är under 15 år och undersökningen är av etiskt känslig karaktär)” (Vetenskapsrådet, 2011, s. 9).

”De som medverkar i en undersökning skall ha rätt att självständigt bestämma om, hur länge och på vilka villkor de skall delta. De skall kunna avbryta sin medverkan utan att detta medför negativa följder för dem. I sitt beslut att delta eller avbryta sin medverkan får inte undersökningsdeltagarna utsättas för otillbörlig påtryckning eller påverkan. Beroendeförhållanden bör heller inte föreligga mellan forskaren och tilltänkta undersökningsdeltagare eller uppgiftslämnare” (Vetenskapsrådet, 2011, s. 10).

Konfidentialitetskravet

”Alla uppgifter om identifierbara personer skall antecknas, lagras och avrapporteras på ett sådant sätt att enskilda människor ej kan identifieras av utomstående. I synnerhet gäller detta uppgifter som kan uppfattas vara etiskt känsliga. Detta innebär att det skall vara praktiskt omöjligt för utomstående att komma åt uppgifterna” (Vetenskapsrådet, 2011, s.12).

Nyttjandekravet:

”Uppgifter om enskilda, insamlade för forskningsändamål, får inte användas eller utlånas för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften” (Vetenskapsrådet, 2011, s.14).

Datum:

Underskrift:

Bilaga 3 – Intervjufrågor till våra respondenter

Intervjufrågor

Till Rektorererna:

Uppvärmningsfrågor:

1. Vilken pedagogisk bakgrund har du?
2. Hur många år i yrket har du?
3. Kan du berätta hur det kommer sig att du ville bli rektor?
4. Hur länge har du arbetat som rektor?

Fritidshemmet:

1. Vad är fritidshem för dig?
2. Vilken funktion anser du att fritidshemmet har på din skola?
3. Vilken funktion anser du att fritidshemmet har i samhället?
4. Vad är skillnaden på fritidshemmet idag mot när du började arbeta som rektor?
5. Vilken funktion tror du att fritidspedagogerna anser att fritidshemmet har?
6. Vilket pedagogiskt syfte anser du att fritidshemmet har?
7. Hur ser samarbetet ut mellan dig och fritidshemmet?
8. Vilka förväntningar har du på fritidshemmet?
9. Vilka är fritidspedagogens huvudsakliga arbetsuppgifter anser du?
10. När du anställer personal till fritidshemmet, vilka kriterier anser du att de skall uppfylla?
11. Vad innebär barns fria tid för dig, och hur ser du på elevernas fritidsmöjligheter här på skolan?
12. Stämmer din syn på fri-tid in på den verksamhet som bedrivs här på skolan?
13. Hur ser du på din roll som rektor för fritidshemmet, känner du att du får stöd och fortbildning kring fritidspedagogiska frågor från ledningen i kommunen?

Skolutveckling/Kvalitetsutveckling

1. På vilket sätt deltar ditt fritidshem i skolans utveckling?

- *Hur ser du på det?*
- 2. Hur/vad kan du som rektor bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
- 3. Hur/vad kan fritidspedagogerna bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
- 4. Hur/vad kan kommunen bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
- 5. Hur ofta brukar du vara ute i fritidsverksamheten?
 - *Vad gör du när du är där?*
- 6. Hur säkerställer du att pedagogerna får tid för reflektion? (Hur säkerställer huvudmannen/kommunen detta?)
 - *Ges de tid? Måste de återkoppla till dig med någon form av protokoll över vad de pratat om, eller är det upp till dem själva att se till att reflektionen äger rum?*
- 7. Hur mycket tid ägnar ni åt att analysera och reflektera över fritidsverksamheten? Dokumenteras denna analys och reflektion?
 - *Hur går det till? Görs det tillsammans i arbetslaget? Enskilt? Tillsammans med dig som rektor?*
- 8. Hur ofta kräver huvudmannen återkoppling från fritidsverksamheten?
 - *Hur ser denna återkoppling ut?*

Fritidshemmet och styrdokumentet:

1. Hur säkerställer du att din personal på fritids har relevant utbildning för det uppdrag som läroplanen och skollagen står för?
2. Hur använder sig fritidspedagogerna av Lgr11 i sin verksamhet? Är styrdokumentet ett levande verktyg i arbetet med barnen?
Om inte, hur kan du som rektor ge pedagogerna rätt verktyg för att utveckla sin syn och sitt arbete kring detta, så att styrdokumentet implementeras i den dagliga fritidsverksamheten?

Skolinspektionen och fritidshemmet:

1. Skolinspektionen genomförde en kvalitetsgranskning av 77 fritidshem i Sverige som publicerades 2010, har du läst den?
2. Är du införstådd i vad de kom fram till och isåfall vad anser du om detta?
3. Skolinspektionen menar att en hög kvalitet i fritidshemmen gynnar elevernas kunskapsutveckling i grundskolan. Hur tänker du kring detta?
4. Skolinspektionen skriver även i sin rapport att många av de anställda inte uppfattar att fritidshemmet har ett lärandeuppdrag och att pedagogisk diskussion och reflektion är väldigt ovanligt.) Hur ställer du dig till detta?
5. Om fritidspedagogerna vill ha mer tid för reflektion och analys av verksamheten, hur

skulle du kunna möjliggöra detta?

6. Använder fritidspedagogerna aktivt styrdokument och läroplaner när de planerar aktiviteterna för eleverna och på vilket sätt synliggörs detta för dig?

Avslutande “drömfråga”

- Om du skulle få chansen att starta ett fritids från grunden hur skulle du vilja att det såg ut i sådana fall. (Personalmässigt, lokalmässigt och elevmässigt)?
- Hur skulle du då vilja att samarbetet mellan skola, fritidshem och vårdnadshavare, ser ut?

Till fritidspedagogerna:

Uppvärmningsfrågor:

1. Vilken pedagogisk bakgrund har du?
2. Hur många år i yrket har du?
3. Kan du berätta hur det kommer sig att du ville bli fritidspedagog?
4. Hur länge har du arbetat som fritidspedagog?

Fritidshemmet:

1. Vad är fritidshem för dig?
 - *Berätta mer?*
2. Vilken funktion anser du att fritidshemmet har för skolan?
3. Vilken funktion anser du att fritidshemmet har i samhället?
4. Vad är skillnaden på fritidshemmet idag mot när du började arbeta som fritidspedagog?
5. Vilken funktion tror du att rektorn anser att fritidshemmet har?
6. Vilket pedagogiskt syfte anser du att fritidshemmet har?
7. Hur ser samarbetet ut mellan fritidshemmet och rektorn?
8. Hur ser samarbetet ut mellan fritidshemmet och lärarna?
9. Vilka arbetsuppgifter är fritidspedagogens huvudsakliga enligt dig?
10. Hur är dina arbetsuppgifter fördelade? Skola/fritids?
11. Vad innebär barns fria tid för dig?
12. Hur ser du på elevernas fritidsmöjligheter här på skolan?

13. Stämmer din syn på fri-tid in på den verksamhet som bedrivs här på skolan?

Skolutveckling/Kvalitetsutveckling

1. På vilket sätt deltar ditt fritidshem i skolans utveckling?
 - *Hur ser du på det?*
2. Hur/vad kan du som fritidspedagog bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
3. Hur/vad kan rektorn bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
4. Hur/vad kan kommunen bidra med för att fritidshemmet skall få mer tyngd och bli en drivande kraft för skolutveckling?
5. Hur ofta brukar rektorn vara ute i fritidsverksamheten?
 - *Vad gör han/hon när han/hon är där?*
6. Hur säkerställer rektorn att pedagogerna får tid för reflektion?
7. Hur säkerställer huvudmannen/kommunen detta?
 - *- Ges ni tid? Måste ni återkoppla till rektorn med någon form av protokoll över vad ni pratat om, eller är det upp till er själva att se till att reflektionen äger rum?*
8. Hur mycket tid ägnar ni åt att analysera och reflektera över fritidsverksamheten?
9. Dokumenteras denna analys och reflektion?
 - *Hur går det till? Görs det tillsammans i arbetslaget? Enskilt? Tillsammans med rektorn?*
10. Hur ofta kräver huvudmannen återkoppling från fritidsverksamheten?
 - *Hur ser denna återkoppling ut?*

Fritidshemmet och styrdokumentet:

1. Hur har rektorn informerat er om hur ni skall göra för att väva in styrdokumentet i er verksamhet?
2. Har rektorns insats varit tillräcklig?
 - *Om inte, vad skulle rektorn kunnat göra annorlunda?*
3. Hur använder ni er av Lgr11 i er verksamhet?
4. Är styrdokumentet ett levande verktyg i arbetet med barnen?
 - *Om inte, hur kan rektorn ge er rätt verktyg för att utveckla er syn och er arbete kring detta, så att styrdokumentet implementeras i den dagliga fritidsverksamheten?*

Skolinspektionen och fritidshemmet:

1. Skolinspektionen genomförde en kvalitetsgranskning av 77 fritidshem i Sverige som

- publicerades 2010, har du läst den?
2. Är du införstådd i vad de kom fram till och vad anser du om detta?
 3. Skolinspektionen menar att en hög kvalitet i fritidshemmen gynnar elevernas kunskapsutveckling i grundskolan. Hur tänker du kring detta?
 4. Skolinspektionen skriver även i sin rapport att många av de anställda inte uppfattar att fritidshemmet har ett lärandeuppdrag och att pedagogisk diskussion och reflektion är väldigt ovanligt. Hur ställer ni er till detta?
 5. Om ni vill ha mer tid för reflektion och analys av er verksamhet, skulle er rektor kunna möjliggöra detta då?
 6. Hur använder ni er av styrdokumentet i den dagliga verksamheten med eleverna?
 7. Hur håller du dig uppdaterad och entusiastisk inför ditt yrke, då tänker vi på samarbete med andra skolor/fritidshem? Kommunikation och gemensamma träffar med andra fritidspedagoger i kommunen?

“Drömfrågan”

Om du skulle få chansen att starta ett fritids från grunden hur skulle du vilja att det såg ut i sådana fall? Personalmässigt, lokalmässigt och elevmässigt? Samarbete mellan skola och fritidshem och vårdnadshavare?